

Dansk sprogpolitik på hvilke sprog skal danskere tale med udlændinge i 2030?

Hjorth-Andersen, Christian

Publication date:
2004

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Hjorth-Andersen, C. (2004). *Dansk sprogpolitik: på hvilke sprog skal danskere tale med udlændinge i 2030?* Økonomisk institut, Københavns Universitet.

Blå Memoserie
Økonomisk Institut
Københavns Universitet

Nr. 211 / august 2004

Dansk sprogpolitik: på hvilke sprog
skal danskere tale med udlændinge i 2030?

Chr. Hjorth-Andersen

Stu­di­es­træ­de 6, 1455 Kø­ben­hav­n K
Tel 35 32 30 82 - Fax 35 32 30 00
<http://www.econ.ku.dk>

ISSN: 0107-3664 (print) ISSN: 1601-247X (online)

Dansk Sprogpolitik

På hvilke sprog skal danskere tale med udlændinge i 2030?

af

Chr. Hjorth-Andersen

Forord.	3
1. Indledning.	4
2. Sprogtilegnelse som et økonomisk fænomen.	5
3. Sprogtilegnelse i udlandet	8
4. Danskernes sprogtilegnelse.	14
4.1. Det officielle standpunkt	14
4.2. Erhvervslivets behov for sprogkunderskaber.	15
4.3. Antallet af fremmedsprog	19
4.4. Det alment dannende argument for sprogundervisning.	21
5. Ubesvarede spørgsmål i den danske sprogpolitik.	23
5.1. Danmark som tosproget på sigt.	24
5.2. Danskernes sprogforberedelse i de øvrige sprog.	28
Bilagstabel 1	30
Litteratur	30
Sammenfatning af de vigtigste standpunkter	38

Forord.

Den umiddelbare baggrund for at skrive dette memo var læsningen af to officielle betænkninger om sprog og sprogpolitik, som blev udgivet af henholdsvis Kulturministeriet (2003): *Sprog på spil: Et udspil til en dansk sprogpolitik* og Undervisningsministeriet (2003a): *Fremtidens sprogfag – vinduer mod en større verden*. Begge betænkninger er meget velskrevne, men de repræsenterer et ret så traditionelt syn på sprog og sprogpolitik. Der skal ikke her tages stilling til, om dette skyldes udformningen eller udførelsen af kommissoriet; langt vigtigere er selve sagen.

Danskernes sprogkundskaber har en dobbelt funktion: Dels er de et vigtigt element i det senere arbejdsliv, dels har de en betydelig kulturel påvirkning. Men funktionen i det senere arbejdsliv er på det nærmeste helt uomtalt, og det er derfor hensigten at understrege dette aspekt i diskussionen. Dermed kan fremstillingen imidlertid meget nemt komme til at tippe, således at de økonomiske/erhvervsmæssige aspekter af sprogpolitikken får overhånd.

Men det er ikke hensigten her at benægte sprogkundskabers kulturelle betydning. Kendskabet til fremmede sprog påvirker uden tvivl på sigt den samlede kultur i landet. Mange danskere har deres kendskab til retsvæsenet snarere fra amerikanske film end fra selv at have overværet forhandlingerne i byretten. Den amerikanske dyrkelse af individet, der mere eller mindre lovligt tager kampen op mod ”de onde”, kan ikke undgå at påvirke danskeres mentalitet i det lange løb. Sådanne påvirkninger fra et lands kultur til kulturen i et andet land såsom Danmark har været et vigtigt humanistisk forskningsemne igennem tiderne. Der er ingen uenighed i dette, men derimod, om analysen skal stoppe her. Thi tanken i dette memo er, at sprogkundskaber (og dermed indirekte kulturelle påvirkninger) ikke er noget, der genereres primært hos den enkelte, men at de er et resultat af økonomiske kræfter. På en måde kan man sige, at der anlægges et materialistisk snarere end et humanistisk syn på sprog. På længere sigt genererer økonomien sprogkundskaber med hvad deraf følger af kulturelle påvirkninger, og det bliver derfor af væsentlig kulturel interesse at interesse sig for den præcise mekanisme, hvorved økonomien genererer sprogkundskaber.

For god ordens skyld skal det allerede her præciseres, at dette memo ikke vil inddrage spørgsmålet om indvandreres (danske) sprogkundskaber. Interessen ligger på den almindelige danskers kundskaber i fremmede sprog.

I forbindelse med udarbejdelsen af dette memo har jeg modtaget kommentarer og hjælp fra forskellig side. Jeg takker Karsten Albæk, Margareta Bertilsson, Trine Bille, Peter Duelund, Mette Ejrnæs, Michael Møller og Estrid Anker Olsen samt politstuderende ved et seminar om kulturøkonomi for kommentarer til et foreløbigt udkast. Stud. polit. Dines Andersen takkes for hjælp ved udformningen af Tabel 3, Goethe Instituttet for oplysninger om udlån og bibliotekar Susanne Vig Kudsk takkes for data fra Københavns Hovedbibliotek.

1. Indledning.

Den danske sprogpolitik har to forskellige sider. Den ene er det danske sprog, som det tales i Danmark. Den anden er det danske sproglige beredskab over for andre sprog, således som danskere får præsenteret det i det danske uddannelsessystem. Disse to sider har et langt stykke ad vejen fungeret uafhængigt af hinanden, formelt i form af, at varetagelsen af det danske sprog hører under kulturministeriet, medens det sproglige beredskab over for fremmedsprog hører under undervisningsministeriet.¹

Det er hensigten i dette memo at give en økonoms synspunkt på den danske sprogpolitik. Hovedtesen er, at sprog og sprogberedskab ikke kun kan betragtes som kulturelle fænomener, men at økonomiske mekanismer spiller en stor, om end upåagtet rolle.

Der er ingen tvivl om, at næsten alle danskere opfatter det danske sprog som en integreret del af deres personlighed. De føler det danske sprog som en væsentlig del af deres kulturarv og kunne kun nødtigt forestille sig en verden, hvor det danske sprog med dets indbyggede henvisninger til dansk historie, danske traditioner og dansk litteratur var afskaffet. I en abstrakt diskussion kunne man nok få de fleste til at anerkende, at

a) deres børn eller børnebørn kunne blive lige lykkelige, om de taler dansk eller et andet sprog. Det er jo, hvad der sker, når danskere emigrerer til udlandet.

b), at det ville give en betydelig økonomisk gevinst, hvis det danske sprog blev udfaset og erstattet med f.eks. engelsk. Gevinsten ville være økonomisk i form af sparet sprogundervisning og lettere internationale handelsmuligheder. Men gevinsten kunne også påstås at være kulturel; overgangen ville indebære lettere kommunikation med en stor del af verdens befolkning og et helt anderledes forhold til en righoldig engelsk sproglig kultur. Det er svært at påstå, at Shakespeare ikke kan matche Holberg.

Ikke desto mindre er der ingen tanker i den retning; tværtimod går en pæn del af den danske kulturpolitik ud på at bevare og udvikle det danske sprog; en tilsvarende interesse for at bevare det nationale eller lokale sprog kan observeres i udlandet. Understøttelse af det danske sprog har længe været en del af begrundelsen for den danske mediepolitik, f.eks. støtte til dansk filmproduktion. For nylig er der også blevet lanceret en officiel dansk sprogpolitik, foranlediget af en række forhold. For det første har indvandringen til Danmark betydet en større interesse for "det danske", for det andet har der været en del offentlig debat om det engelske sprogs indtrængning i Danmark, og for det tredje har medlemskabet af EU utvivlsomt bevirket en udtalt angst for, at Danmark og det danske sprog ville blive opslugt af det store udland. Mere dagsaktuelt udgav Sverige en betænkning om bevarelse af det svenske sprog.² På den baggrund nedsatte kulturministeriet et udvalg, der udkom med en betænkning "*Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik*" i 2003.³

I denne betænkning blev situationen for det danske sprog gennemgået med det udgangspunkt, at det var en vigtig kulturpolitisk opgave at bevare det danske sprog som et levende og funktionsdygtigt sprog. Udvalget konstaterede, at der var tale om et vist *domænetab*, d.v.s. områder, hvor det danske sprog ikke længere anvendes. Det drejede sig frem for alt om forskningsverdenen og dele af det videregående uddannelsessystem, hvor engelsk er ved at fortrænge det danske sprog som arbejdssprog. Noget lignende sker i nogle større koncerner, især i den centrale ledelse, men ikke i et sådant omfang, at udvalget var alarmeret. Udvalget så dermed relativt optimistisk på fremtiden; det danske sprog vil blive bevaret, men kunne styrkes på en række punkter. Udvalget forholdt sig ikke til undervisningen i det danske sprog i de øvrige nordiske lande.

Udvalget havde en bunden opgave, som det skulle løse på relativt kort tid, så betænkningen har ikke samme grundige karakter som dets svenske sidestykke. Men er denne forholdsvis optimistiske holdning reelt velbegrundet på langt sigt? Dette tema vil blive berørt senere i dette memo.

Men før dette kan ske, må de økonomiske mekanismer diskuteres mere indgående. I næste afsnit vil det grundlæggende økonomiske synspunkt blive præsenteret. I afsnit 3 vil sprogtilegnelsen i udlandet

¹ Helt uafhængige af hinanden er de to aspekter ikke. Der foregår således en livlig pædagogisk diskussion, om det er hensigtsmæssigt med en grundig oplæring af modersmålet før tilegnelsen af et fremmedsprog.

² SOU 2002.

³ Medlemmerne var sprogkyndige og embedsmænd fra kultur-, og undervisnings- og videnskabsministeriet.

blive fremstillet, og i afsnit 4 vil det danske sprogberedskab blive præsenteret. Endelig vil i afsnit 5 blive forsøgt en sammenfatning, hvor såvel det danske sprog som det sproglige beredskab vil blive diskuteret.

2. Sprogtilegnelse som et økonomisk fænomen.

Set historisk har de forskellige sprogs udbredelse ikke været drevet af international kulturel konkurrence på kulturens egne præmisser; det er ikke sådan, at en kultur med tilhørende sprog med et "kulturelt overlegethed" automatisk er blevet adopteret. Igennem tiderne har sprogudbredelsen i et betydeligt omfang været knyttet til erobringer og militær dominans med romerne og senere spanierne og englænderne som markante eksempler; når fransk er blevet udbredt i dele af Afrika skyldes det mere militærforlægninger end det fænomen, at klassiske franske forfattere skulle være relativt "bedre" end andre landes litteratur. Men i vore dage udbredes sprog med økonomiske incitament (og officiel politik) og ikke vold som det drivende element. I dette afsnit vil vi koncentrere os om de økonomiske incitament for den enkelte til at tilegne sig et fremmedsprog. Den officielle sprogpolitik vil blive gennemgået i de følgende afsnit.

Den økonomiske litteratur har traditionelt ikke interesseret sig for sprog overhovedet. Implicit er de imidlertid blevet omtalt som en handelshindring. Dette er især sket i de såkaldte gravitationsmodeller, der forklarer udenrigshandelen mellem to lande som en funktion af "afstanden" mellem de to lande, afstanden forstået i bred betydning som dels den fysiske afstand, dels den kulturelle afstand. Forekomsten af forskellige sprog betyder, at transaktionsomkostningerne og den kulturelle afstand bliver større end ellers, og det vil bevirke en formindsket handel.⁴ De skandinaviske sprog er forholdsvis tæt beslægtede, og det er naturligt, at Danmark alt andet lige handler mere med Sverige og Norge end med Tyskland, fordi det er nemmere og dermed billigere at forhandle kontrakter.⁵

I de sidste par årtier er der imidlertid dukket en litteratur op, som ikke kun opfatter sprogforskelle som en mere eller mindre perifer handelshindring, men som direkte sætter sproget i centrum.

Standardsituationen har været det forhold, at immigranter ankom til et land med et dominerende sprog, og fokus har været på de faktorer, der ville bevirke, at immigranterne lærte det dominerende sprog. Denne situation passer selvsagt særdeles godt på latinos, der emigrerer til USA, hvor spørgsmålet er, om de skal lære engelsk eller ej.

Udgangspunktet har reelt været et ønske om at forklare lønforskelle i USA. Hvor meget mere ville en spansktalende latino tjene ved at kunne beherske det engelske arbejdssprog? Reelt er der tale om en ordinær investeringskalkule, jfr. Grin (2002).

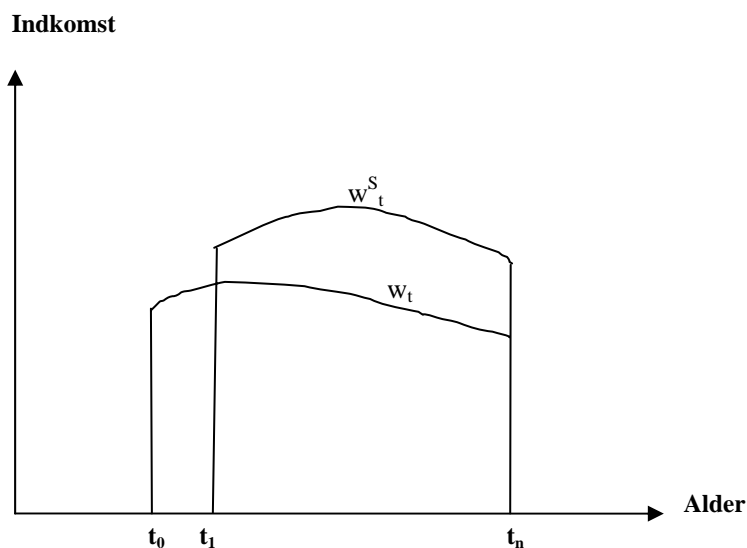
På Figur 1 er en immigrants forventede lønindkomst w_t igennem arbejdslivet angivet med den nederste kurve; i denne lønindkomst er der taget højde for ikke kun den ordinære arbejdsløn, men også forventede arbejdsløshedsperioder. Den øverste kurve w_t^s angiver lønnen med et kendskab til værtslandets sprog, der er tilstrækkeligt til at fungere på arbejdsmarkedet i bedre betalte jobs.

Det er imidlertid tidskrævende at erhverve sig disse sprogkundskaber, så tiden fra t_0 til t_1 bliver brugt til at erhverve sig disse kundskaber. Immigranten har dermed et løntab i begyndelsen af perioden svarende til arealet under kurven i tiden fra t_0 til t_1 . Til gengæld vil emigranten tjene en løn per periode svarende til den lodrette forskel mellem kurverne i perioden fra t_1 til arbejdslivets ophør t_n .

⁴ Der er netop tale om en formindsket handel mellem parterne p.g.a. sprogproblemer, ikke et stop for handelen. Al erfaring siger, at hvis gevinsterne ved handel er store nok, skal sprogsværligheder nok blive overvundet. Silkeruten i Asien og vikingernes handel i Europa må have været udsat for meget store sprogproblemer, uden at det dog stoppede handelen.

⁵ Erling Olsen (1969) var vist nok den første, der introducerede ordet sprog i den dansk økonomisk litteratur i forbindelse med artiklen "hvor mange kilometer er en sprogrænse?" Sådanne forskelle i handelsstruktur er dog ikke kun betinget af det rent sproglige, men også af ensartethed i især juridiske systemer.

Figur 1. Indkomst over livsforløbet.

På denne baggrund kan der umiddelbart opstilles en ordinær investeringskalkule, således at kapitalværdien K_0 bliver

$$(1) \quad K_0 = -\sum_{t=t_0}^{t_1} (w_t + c_t)(1+r)^{-t} + \sum_{t=t_1}^{t_n} (w_t^S - w_t)(1+r)^{-t}$$

I (1) angiver t_0 det tidspunkt, hvor sprogundervisningen begynder, og tidspunkt t_1 det tidspunkt, hvor sprogundervisningen har været tilstrækkelig til at være brugbar på arbejdsmarkedet. w_t angiver lønnen i periode t uden sprogkundskab og w_t^S angiver lønnen med sprogkundskab, r angiver renten og $(1+r)^{-t}$ dermed diskonteringsfaktoren. Det første led i (1) angiver den samlede (tilbagediskonterede) værdi af omkostningerne ved sprogerhvervelse, som består af dels løntabet per periode w_t samt eventuelle direkte omkostninger c_t til undervisning, materialer m.v. Det andet led i (1) angiver nutidsværdien af den årlige gevinst ved merlønnen $(w_t^S - w_t)$. Økonomisk set skal tilegnelsen af et sprog ses som resultatet af to modsatrettede faktorer: Omkostningerne ved at tilegne sig sproget i starten, primært i form af løntab, og gevinsten i det senere arbejdsliv.

Hvis kapitalværdien K_0 er positiv, kan investeringen betale sig. Hvis K_0 sættes lig med 0, kan den interne rente (forrentningen) af investeringen beregnes. Hvis investeringen skal være rentabel, skal den opnåede værdi af den interne rente være større end markedsrenten.

Med dette grundlæggende udgangspunkt kan en lang række testbare hypoteser direkte udledes:

- Jo større den årlige økonomiske gevinst $(w_t^S - w_t)$ er, desto større bliver incitamentet til at lære sprog.
- Hvis der er offentlig forsørgelse i arbejdsløshedsperioder, vil incitamentet blive mindre, da w_t bliver større end ellers.
- En ældre immigrant har et ringere incitament til at lære sprog, dels fordi vedkommende kan nyde gevinsten $(w_t^S - w_t)$ i kortere tid, dels fordi omkostningerne ved at lære et nyt sprog stiger med alderen.
- Offentlige tilbud om sprogundervisning og understøttelse i perioden (t_0-t_1) fremmer sprogundervisningen.

- e) Immigranter har større incitament til at lære sprog end flygtninge, af to grunde. For det første, fordi de regner med at blive i landet til t_n , medens flygtninge ofte håber på at vende tilbage på et tidligere tidspunkt. For det andet kan immigranter have forberedt sig, hvorved omkostningerne ved sprogtillæring bliver mindre.

Disse forudsigelser følger direkte af den basale investeringstankegang. Men teorien om sprogtilegnelse stopper ikke der. Især Lazear (1999) har udvidet den. Han betragter en situation, hvor der er et mindretal i form af immigranter og et flertal, der taler hjemlandets sprog. Når et medlem af den ene gruppe kan kommunikere med den anden gruppe, opstår der "handel" forstået i bred betydning, men konkret forstår Lazear det på den måde, at de to parter har mulighed for at få en gevinst.

Der er naturligvis størst chance for, at et medlem af flertallet tilfældigt møder et andet medlem af flertallet, hvorved de begge får gevinster ved handelen. Dermed bliver flertallet rigere end mindretallet. Men mindretallet vil have større gevinst ved at lære værtslandets sprog end værtslandets indbyggere vil have ved at lære immigranternes sprog; undtagelsen er særligt sprogligt begavede i værtslandet, hvor omkostningerne ved sprogtilegnelse er ganske små. Ved immigration vil immigranterne uden sprogkundskaber ikke bosætte sig ikke tilfældigt, men dér, hvor der er landsmænd i forvejen, fordi det forøger deres "handel"; alternativet er jo ingen handel overhovedet. Der kan derfor danne sig "lommer", hvor incitamenterne til at lære værtslandets sprog er forholdsvis små.⁶ Lazears artikel kan også give en teoretisk forklaring på det danske sprogs overlevelse; Danmark er simpelthen en tilstrækkelig stor geografisk og befolkningsmæssig "lomme" til, at en stor del af "handelen" kan foregå på dansk.

Lazear behandler også kortfattet det sprogligt fragmenterede samfund, hvor der er N lige store sprog. I så fald vil gevinsten ved at lære et enkelt fremmedsprog blive ret lille, da det kun giver adgang til at handle med yderligere end $1/N$ af landets indbyggere. Dermed bliver landet fattigere, da det mister en hel del handel. Løsningen på dette er at indføre et fællessprog mere eller mindre tvangsmæssigt, således som det f.eks. er sket med engelsk/hindu i Indien, russisk i det tidligere Sovjetunionen, hebræisk i Israel og fransk/engelsk i en række afrikanske stater.

Baseret på hans artikel og diskussionen i Chiswick og Miller (1995) kan der opstilles yderligere følgende hypoteser, som - om end de ikke direkte følger af (1) - så dog ligger i naturlig forlængelse:

- f) Jo større den sproglige distance er mellem hjemlandet og værtslandet, desto mindre vil sprogtillæringen blive, alt andet lige. Begrebet "den sproglige distance" vil blive uddybet nedenfor.
- g) Enlige immigranter vil have mindre læretid end familier, da de fleste familier vil tale hjemlandets sprog og dermed forlænge perioden (t_0 - t_1)
- h) Immigranter, der gifter sig med en person, der taler værtslandets sprog, vil have en kortere læretid.
- i) Jo flere i værtslandet, der taler immigrantens sprog, desto mindre bliver incitamentet.

Ovenstående fremstilling har taget udgangspunkt i en given lønforskel ($w_t^S - w_t$), men lønforskellen er ikke nogen konstant. Tværtimod vil lønforskellen være afhængig af udbuds- og efterspørgselsforholdene på arbejdsmarkedet, eller rettere de enkelte delarbejdsmarkeder.

Undersøgelse efter undersøgelse har givet til resultat, at erhvervelse af værtslandets sprog vil give et løntillæg, og at investeringen set for den enkelte er ganske rentabel. Chiswick og Miller har skrevet en række arbejder over dette tema (f.eks. 1995 og 2002) og refererer om to cifrede forrentninger af sprogtilegnelse for Australien, Israel, Canada og USA.

Chiswick og Miller (1995) har foretaget en undersøgelse af selve sprogadoptionen med et tankemæssigt udgangspunkt i (1) ovenfor. De anvender den begrebsmæssige ligning

$$(2) \quad \text{LANG} = f(\text{economic incentives, exposure, efficiency})$$

⁶ Sådanne lommer er ganske velkendte fra ghettoområder, men kendes jo også fra f.eks. danskeres bosætning i udlandet. Set i dette lys er indvandringen til Danmark forholdsvis heldigt sammensat. På kort sigt er det unægtelig ganske besværligt med mange forskellige sprog blandt indvandrere, f. eks. i kontakten til offentlige myndigheder eller i folkeskolen, men på længere sigt bevirker det antagelig, at "lommerne" ikke bliver så store, at de reelt er permanente.

hvor, LANG er et mål for sproglig kompetence, "economic incentives" modsvarer punkterne a-e ovenfor, "exposure" er et udtryk for den sprogpåvirkning, som personen får af familie og miljø, og "efficiency" udtrykker personens individuelle sprognemme og sprogets "afstand" fra personens modersmål. De når i deres konkrete arbejde til, at ovenstående hypoteser alle synes at blive bekræftet.⁷ Sprogtilegnelse på globalt plan er (blandt andet) et økonomisk fænomen og en simpel model for de økonomiske gevinster ved sprogtilegnelse giver en række forudsigelser, der empirisk kan bekræftes.

Det er langt fra noget ukendt fænomen for sprogfolk, at sprog og handel er knyttet til hinanden. Import af låneord bekræfter dette til fulde i form af håndværkerudtryk hentet fra plattysk i tidligere tid og tekniske computertermer fra vor tid, men det er ikke denne afsmitningseffekt fra handel til sprog, der er tale om her, men derimod, at der for unge mennesker verden over er et magtfuldt incitament til at tilegne sig et fremmedsprog.

Der foreligger desværre ikke empiriske undersøgelser af, hvor rentabelt det er for danskere at tilegne sig fremmedsprog, især engelsk. Men de samme reelle økonomiske mekanismer, en tidsinvestering efterfulgt af en højere løn, gør sig gældende også i Danmark. En investering kan imidlertid være rentabel, men også urentabel.

3. Sprogtilegnelse i udlandet

Langt den største del af litteraturen handler om sprogtilegnelse for immigranter, selv om der også findes spredte oplysninger om sproganvendelse blandt virksomheder. Disse er imidlertid ofte af en mere case præget karakter og derfor mere vanskelige at generalisere, se f.eks. artiklerne af Reeves (1990) og Fixman (1990).

Der findes dog en enkelt artikel af Snow (1998), som behandler problemet med tilegnelse af et sprog, engelsk, i hjemlandet. Motivet kan så være forberedelse til en eventuel senere emigration eller udsigten til gevinst på det hjemlige arbejdsmarked.

Snow laver en statistisk analyse af de faktorer, der betinger resultatet af den individuelle tilegnelse af engelsk mellem de forskellige lande. Det anvendte mål er det meget udbredte TOEFL test. Mange hundrede tusinde personer over hele verden tager hvert år denne test, der er et anerkendt og dermed anvendeligt mål. Det anvendte mål er den gennemsnitlige score på testen, som forklares ved hjælp af 4 faktorer:

1. BNP per capita. Dette er et simpelt, men langt fra perfekt mål for undervisningsindsatsen i det enkelte land. Jo rigere et land er, desto mere forventes der at blive brugt på sprogundervisning, og dermed forventes landets indbyggere at få et højere resultat.
2. Landets eksportandel. Dette er ment som et mål for, hvilken grad af kontakt det enkelte land har med udlandet. Jo højere eksportandel, jo højere er den kommercielle kontakt til udlandet, og den internationale handel foregår overvejende på engelsk.
3. Den procentvise andel af befolkningen, der tager TOEFL-testen. Det må forventes, at det er de mest motiverede i en befolkning, der tager testen først, enten fordi de har det størst forventede udbytte, eller fordi de har nemmest ved sproget.⁸
4. Den lingvistiske afstand mellem landene. Snow anvender et særligt udtryk, der betegner de enkelte sprogs afstand fra engelsk, baseret på lingvistiske overvejelser; der er således ikke tale om empiriske data.⁹ Han når til følgende relation:

⁷ Det faktum, at sprogkundskaber giver lønforskelle, men at lønforskelle samtidigt påvirker sprogtilegnelsen, indebærer, at sprogvariablen i en relation, hvor lønnen forklares som en funktion af (bl.a.) sproget, giver anledning til økonometriske problemer p.g.a. endogeniteten, men det behøver ikke opholde os i denne forbindelse.

⁸ Testen er ikke gratis, men kostede \$ 130 for danskere i 2004 (Oplysninger hentet fra TOEFL's hjemmeside i marts 2004). Dette er ikke den eneste test på markedet; der findes konkurrenter såsom Cambridge ESOL (English for Speakers of Other Languages), og der findes tests af forskellig sværhedsgrad.

⁹ Man kunne forestille sig, at et repræsentativt udsnit i det enkelte land/sprogområde blev spurgt, hvor mange timer de havde anvendt til at lære engelsk, og derefter undersøgte deres kompetence ved hjælp af TOEFL-testen. Derefter kunne man beregne, hvor mange timer en gennemsnitsperson med et bestemt sprog skulle anvende for at lære engelsk på et bestemt niveau. Dette ville være et økonomisk mere relevant mål for sproglig distance end et mål baseret på lingvistiske overvejelser. Snow antager

Engelsk/hollandsk/tysk/skandinavisk/romansk/slavisk/andre indoeuropæiske sprog/ikke indoeuropæiske sprog. Afstanden til engelsk bliver så tildelt en (i realiteten arbitrær) afstand, således at hollandsk sættes lig med 7, tysk 6, skandinavisk 5, etc.

Alle 4 variable bliver signifikante, og tilsammen forklarer de hovedparten af variationen mellem landenes resultater ved prøven.¹⁰ Snow medgiver, at dette kun er et første forsøg, som kan udbygges i mange retninger. I denne forbindelse ville en udbygning af de mekanismer, der bevirker deltagelse i prøven i det enkelte land være af særlig stor interesse. Men selv om der således er tale om en 1'generations model, er der ikke desto mindre tale om et arbejde, der illustrerer, at sprogtilegnelse globalt med fordel kan betragtes i en økonomisk model. Udlændinge tilegner sig engelsk afhængig af deres initiale forudsætninger (deres eget sprog) og deres økonomiske gevinst ved sprogtilegnelsen.

Der er således stærke økonomiske kræfter i spil på det globale plan for at overvinde sprogproblemer og for at få del i gevinsterne ved det stadigt voksende internationale samkvem. På det mere principielle plan kan man lave følgende kategorisering, jfr. Ammon (2003).

Når to personer I og II mødes, kan de have samme modersmål, og vil da normalt kommunikere på dette. Det er i denne forbindelse vigtigt, at det afgørende her er modersmålet og ikke nationaliteten. Hvis person I har modersmålet A og person II modersmålet B, er der reelt 3 muligheder:

- a) De forsøger en *polyglot dialog*, hvor I taler A og II taler B, men hvor I nogenlunde forstår B og II nogenlunde A. Det er en metode, der kan anvendes ved nogenlunde beslægtede sprog, f.eks. de skandinaviske, og som udgør grundstammen ved mange skandinaviske sammentræf.
- b) Samtalen foregår på enten A eller B, hvilket vil afhænge af de relative sprogkundskaber. Det kunne f.eks. være situationen i Schweiz, hvor det fælles kommunikationssprog mellem to personer kunne være enten tysk eller fransk efter omstændighederne.
- c) De anvender et fælles tredje sprog, *lingua franca*, som ikke er modersmål for hverken I eller II, men som anvendes som et fælles kommunikationssprog.

Der er alt for mange og indbyrdes for forskellige sprog i verden til, at løsningerne a og b i almindelighed kan være effektive, så den eneste langsigtede løsning er c.

Det centrale spørgsmål bliver så hvilket sprog, der bliver den fælles standard, *lingua franca*. Her er det vigtigt at notere sig, at sprog har som med telefonforbindelser en indbygget *netværkseffekt*: Jo flere der benytter det, jo mere nyttigt er det. (Church og King 1993). Hvis mange f.eks. var kendt for at lære esperanto, vil det være rationelt selv at lære esperanto, men det er ikke tilfældet, og derfor er det tungt selv at lære esperanto, fordi brugen af det vil være beskeden. Men er der først etableret en dominerende standard, vil det være rationelt at knytte sig til den, og meget svært at bryde ud af den igen. Standarden i dag er engelsk, uanset hvad man vil mene om dette fra et lingvistisk eller kulturelt synspunkt.^{11,12} Derfor er der et individuelt motiv til at lære engelsk, og når der er sådanne ønsker, er det nærliggende at udbyde private eller offentlige kurser i engelsk.

Det er værd at lægge mærke til, at rationelt er det forventningerne til andres sprogkundskaber i fremtiden snarere end de aktuelle kundskaber, der er afgørende. En 15-20 årig, der overvejer at studere et

f.eks., at alle ikke-indoeuropæiske sprog ligger lige langt fra engelsk, men det er ikke jo nemt at vide, om pashtu eller japansk i praksis ligger længst væk fra engelsk.

¹⁰ Fra Danmark deltog i 1996 1707 personer i prøven med det næsthøjeste landsgennemsnit, idet kun Holland lå højere. Selve antallet af deltagere fra Danmark var relativt lavt i forhold til de andre lande i forhold til størrelsen af landets befolkning. Den danske residual i regressionen adskiller sig ikke fra de øvrige, så danskere opnår det resultat i prøven, man ville forvente i henhold til modellen.

¹¹ Situationen minder om den, som David (1985) har beskrevet i en berømt artikel om tastaturer på en skrivemaskine. På en normal skrivemaskine er de første 6 taster i rækkefølgen QWERTY. Denne udformning af tastaturet kom tilfældigvis godt fra start, selv om det hurtigt lå klart, at den ikke var den mest hensigtsmæssige. Men det var umuligt at ændre den, for de personer, der skulle lære at skrive på maskine, ønskede at lære den dominerende udformning af tastaturet, medens de virksomheder, der producerede tastaturer, måtte tage hensyn til, at deres kunder anvendte QWERTY tastaturet og ikke var interesserede i at skifte, fordi den enkeltes omkostninger ville være for store.

¹² Choi (2002) argumenterer i en meget abstrakt handelsmodel for, at på meget langt sigt vil det sprog, som tales af de rigeste samfund, blive universalsproget; konkret vil engelsk i løbet af måske mange generationer blive dominerende.

sprog, vil have flere årtiers udnyttelse af sproget foran sig. Så det centrale er reelt, hvad hans eller hendes medstuderende regionalt eller globalt foretager sig eller vil foretage sig, snarere end den historiske udvikling. At forventninger ikke er irrelevante kan ses bl.a. i en tabel over studerende i USA, der tog et fremmedsprog (Maurais 2003).¹³ I perioden 1990-95, altså blot 5 år, faldt antallet af russiskstuderende fra ca. 46.000 til ca. 25.000; den russiske økonomi var i frit fald, og russisk havde tabt magien om at blive et betydende sprog fremover.

Men i dagens situation er forventningen, at engelsk er og vil forblive lingua franca, og dermed er incitamentet til at lære engelsk langt større end noget andet sprog.¹⁴

Der findes, som stærkt beklaget af McConnell (2003) ingen international statistik over sprogkundskaberne i verdenssprogene, endsige nogen statistik over forventninger til udviklingen. Et vigtigt problem er, at næsten al statistik findes på national basis, men ikke opdelt på sprog. Han sonderer imellem 3 kategorier af sprogbeherskelse:

L1. har sproget som deres modersmål.

L2 har ikke sproget som modersmål, men som et officielt sprog, der bliver anvendt dels i det nationale bureaukrati, dels i det mere internationalt orienterede erhvervsliv.

L3. har hverken sproget som modersmål eller nationalt sprog, men læres som fremmedsprog.

Det er nogenlunde overkommeligt at lave en opgørelse over L1, men meget besværligt at opregne antallet af L2 og L3. Antallet af L1 talere opgives af Ammon (2003) til at være som anført i tabel 1.

Tabel 1. Sprogenes udbredelse i verden og i EU.

Millioner i verden, der taler		Millioner i EU, der taler	
Kinesisk	1123	Tysk	89,4
Engelsk	322	Fransk	63,9
Russisk	288	Engelsk	61,6
Spansk	266	Italiensk	57,2
Hindi/Urdu	236	Spansk	39,6
Arabisk	202	Hollandsk	21,1

Tallene specielt på verdensplan kan diskuteres.¹⁵ Regionale dialekter kan medføre, at selv om der formelt angives at være tale om det samme sprog, kan personerne faktisk ikke forstå hinanden. Mindst lige så vigtigt er det imidlertid, at der i denne litteratur af sociolingvistisk tilsnit er en ret fast tradition for at måle et sprogs betydning ved antallet af personer, der kan kommunikere på sproget. En alternativ ville være at vægte sprogenes betydning med deres økonomiske tyngde målt ved bruttonationalproduktet. Det ville ikke forrykke resultaterne i EU nævneværdigt, men det ville have en drastisk betydning for verdenssprogene; engelsk ville blive totalt dominerende.¹⁶

Statistikken over L2 og L3 foreligger ikke i nogen tilfredsstillende udgave, men enkelte ansatser findes der.

Crystal (2003) har en ret udførlig diskussion om engelsk og angiver L1 til 329-400 millioner samt L2 til omkring 430 millioner. Til dette anslår han for L3, at omkring 750 millioner har nogenlunde engelskkundskaber lært som fremmedsprog, så han når til et groft skøn på ca. 1,5 milliard mennesker omkring 2000, der kan kommunikere på engelsk, eller omkring en fjerdedel af verdens befolkning.

I Eurobarometer 54 (INRA 2001) er der givet resultaterne af en survey-undersøgelse for Europa. På europæisk plan angav 41 % at kende engelsk udover deres modersmål, medens 19 % kendte fransk,

¹³ I 1995 studerede godt 200.000 fransk, knap 100.000 tysk og godt 600.000 spansk ved amerikanske colleges. Udviklingen har vist en klar stigning i spansk og et lige så klart fald i fransk og tysk; de nære naboer i spansktalende områder er på vej til at vinde over de traditionelle kultursprog tysk og fransk.

¹⁴ Crystal (2003) giver en række detaljer om engelsk som verdenssprog. Han gør opmærksom på, at det eneste, der formentlig i en overskuelig fremtid kan true dets position er radikalt forbedrede maskinoversættelser for såvel skrift som tale.

10 % tysk og 7 % spansk. Disse tal er imidlertid baseret på, hvad de interviewede personer selv angav, og ikke på reelle prøver om deres kundskaber. Af interesse for forventningsdannelsen kan det nævnes, at engelsk af 75 %, blev anset for at være nyttigt at kende, medens tilsvarende 40 % mente, at fransk var nyttigt at kende, tysk 23 % og spansk 18 pct.

I en række oversøiske lande er tilegnelsen af et sprog, eventuelt udover et vist minimum, en rent privat sag, hvor såvel tidsforbrug som undervisningsafgifter bliver betalt af den enkelte. Som en indikator for interessen for de enkelte sprog fremdrager Ammon (2003) antallet af Berlitz Schools. På globalt plan var i 1995 65 pct. af disse skoler i engelsk, 9 pct. i tysk og 8 pct. i fransk.

Men i en lang række lande, og da i særdeleshed i Europa, er sprogundervisningen et vigtigt politisk spørgsmål, underlagt en officiel politik, hvor der er plads til politiske synspunkter udover de direkte kommercielle.¹⁷ Med udgangspunkt i kommissionens hvidbog fra 1995 er det nu officiel politik i EU, at alle skal lære to EU-sprog ud over deres modersmål.¹⁸ I EU og dets medlemslande er den dominerende sprogundervisning ikke privat, men givet i det officielle skolesystem.

Der har været en vis tilbøjelighed til at betragte sprogpolitikken som afsluttet med den officielle EU-politik suppleret med en national udfyldning baseret på tradition. Men der kan være grund til at se lidt mere grundlæggende på sprogtilegnelsen:

For en elev i må det forventes, at sprogtilegnelsen Y_i er en funktion af følgende:

Y_i = funktion af

- Elevens motivation
- Elevens sprogtalent
- Elevens omkostninger ved sprogtilegnelse, herunder sproget i hjemmet og elevens kendskab til andre sprog
- Skolesystemets prioritering af sproget målt i antal timer
- Skolesystemets kvalitet (Lærernes kvalifikationer, incitamenter til undervisning, etc.)

Denne funktion her skal omtales som *sprogteknologien*. Nogle af disse variable er elevspecifikke og andre ikke. Fastlæggelsen af denne funktion ville give et afgørende bidrag til at effektuere en rationel sprogpolitik. Men den er imidlertid behæftet med en lang række meget store måletekniske vanskeligheder af samtlige variable, især den afhængige variabel Y . Disse har været så store, at det normale faktisk slet ikke er at forsøge at måle Y , men derimod at måle (nogle af) inputfaktorerne. I EU's

¹⁵ CIA's World Factbook angiver at for "first language speakers" var tallene som følger:

Chinese, Mandarin 14.37%, Hindi 6.02%, English 5.61%, Spanish 5.59%, Bengali 3.4%, Portuguese 2.63%, Russian 2.75%, Japanese 2.06%, German, Standard 1.64%, Korean 1.28%, French 1.27% (2000 est.). Med en verdensbefolkning på 6,379 milliarder giver dette

912.197.000 kinesisk (mandarin)

384.015.800 hindi

356.586.100 spansk

357.861.900 engelsk

175.422.500 russisk

Tallene varierer noget fra Tabel 1, men hovedindtrykket er dog det samme: Kinesisk er klart talt af flest, og derefter er der en række sprog, som i store træk tales af lige mange, nemlig hindi, spansk og engelsk og delvist også russisk.

¹⁶ Bruttonationalproduktet pr. indbygger var i 2001 35.261 dollars for USA, medens det var 784 for Kina (1999-tal) og 6.288 for Mexico som det største latinamerikanske land (Statistisk Årbog 2003, tabel 524). For Rusland var tallet 2.077 dollars. I henhold til tabel 1 tales russisk af næsten lige så mange mennesker som engelsk, men vægtet økonomisk falder tallet i forhold til engelsk med en faktor på mindst 10.

¹⁷ Den enkelte persons interesse i at lære et sprog kan et godt stykke ad vejen opdeles i erhvervsmæssige og interessebetonede motiver. Den politiske beslutning om at indføre et bestemt sprog i undervisningen kan karakteriseres som "erhvervsmæssig", hvis det er i gennemsnitselevens erhvervsmæssige interesse, og som "politisk", hvis det ikke er i gennemsnitselevens interesse.

¹⁸ Det er ikke svært at indse, at Tyskland og Frankrig hurtigt kunne blive enige om en sådan "2 fremmedssprog-politik", for det første sprog ville realistisk for de fleste blive engelsk, så 1 fremmedsprog ville ikke være nok. Med 2 fremmedsprog så ville det andet fremmedsprog normalt blive et af deres sprog, medens 3 fremmedsprog (ud over ressourceforbruget) for de to landes synspunkt ville indebære et sprog, som ikke var tysk eller fransk.

Key Data on Education in Europe 2002 indgår der således udelukkende tal for inputfaktorer såsom antal år, der er givet sprogundervisning.

Den eneste større undersøgelse, der mig bekendt er foretaget, er EU's undersøgelse fra 2003 af engelskkundskaberne i følgende lande: Danmark, Finland, Tyskland, Holland, Norge, Spanien og Sverige; heraf er dog de tyske resultater ikke sammenlignelige med de øvrige, se Bonnet (2003). Undersøgelsen gik simpelthen ud på at lave en egentlig prøve for elever i svarende til 9'klassetrin i form af at stille en række konkrete spørgsmål på mundtligt eller skriftligt engelsk og notere antallet af rigtige svar.¹⁹ De bemærkes også, at sådanne internationale sprogundersøgelser, hvor relevante de end kan forekomme, er behæftet med en lang række tekniske fejlkilder. Det kan være udvælgelsen af samplet, og det kan være de konkrete prøveomstændigheder. I den konkrete undersøgelse er der således for eksempel forskel på den tid, som de enkelte lande stillede til rådighed for afviklingen af prøven. Sammenligninger mellem lande skal derfor tages med et vist forbehold.

Målingen af Y gav store problemer, men selve begrebet sprogtilegnelse er uundgåeligt behæftet med store begrebsmæssige vanskeligheder. I EU's undersøgelse er der anvendt 4 dimensioner af sprogilegnelse:

1. Mundtlig forståelse
2. Lingvistisk kompetence
3. Læsefærdighed
4. Færdighed i skriftlig produktion

Kort fortalt synes der at være 4 væsentlige resultater fra undersøgelsen.

For det første, at der synes at være en niveauforskel mellem de nordiske lande samt Holland på den ene side og Frankrig og Spanien på den anden side. De sidstnævnte ligger noget lavere, og klart lavere med hensyn til mundtlig forståelse. Dette er helt forklarligt, da de er vokset op i et miljø, der ikke er nær så præget af engelsk i medierne. Hvor skandinaviske børn får sproget ind via film i fjernsyn og biograf og tekster i musik, gælder det langt fra i samme grad i de større lande. Her kan det betale sig at fremvise film i biograf og på fjernsyn på det lokale sprog, indtalt af lokale skuespillere, hvor man i de mindre lande anvender en billigere metode i form af originalsproget kombineret med undertekster; økonomiske momenter har på sigt en kulturel konsekvens.

For det andet er begrebet den sproglige distance en levende realitet, som kan ses af, at finske børn med svensk som modersmål fik en betydeligt højere score end børn med finsk som modersmål; finsk er i modsætning til svensk ikke sprogligt beslægtet med engelsk og er derfor væsentligt vanskeligere at lære. Den lingvistiske videnskab har en naturlig plads ved kortlægningen af sprogteknologien.

For det tredje viser undersøgelsen, at for det enkelte landegennemsnit er der en ganske stor spredning. I hvert enkelt land er der således en række elever, der har ganske ringe engelskkundskaber, men også en række elever, der har ganske udmærkede engelskkundskaber.

For det fjerde viste undersøgelsen, at Danmark blandt de skandinaviske lande systematisk synes at ligge lidt lavere, men forskellen er ikke større, end at den måske kan forklares med omstændigheder ved selve prøven.²⁰ Den officielt påberåbte danske satsning på kommunikative elementer i undervisningen synes ikke at give udslag i specielt gode resultater i de mundtlige færdigheder set i forhold til de øvrige

¹⁹ Som et eksempel kan tages spørgsmål i den skriftlige læsefærdighed. Spørgsmålene var af typen, at eleven skulle udfylde det manglende ord: You must come and ____ us soon, hvor der skulle indsættes et passende ord. Det første spørgsmål i Exercise 10 var: One possibility to go abroad is to work as an au pair, that is helping with everyday things in the family, looking after the children etc. In this sort of job, you get full board and pocket _____. I gennemsnit svarede de danske elever rigtigt på 46 pct. af den slags spørgsmål.

²⁰ Disse resultater for engelskundervisningen er ikke specielle, og resultaterne i engelsk skal naturligvis ikke kun ses i forbindelse med engelskundervisningen, men det samlede folkeskolesystem. OECD-undersøgelsen Programme for International Student Assessment (PISA), der blev offentliggjort i 2001, viser, hvor godt unge mennesker omkring afslutningen af grundskolen er forberedt til at møde udfordringer i dagens og fremtidens samfund. Resultaterne viser, at de 15-åriges læsefærdigheder i Danmark er som gennemsnittet for alle de deltagende lande. Matematikfærdighederne ligger i den bedste halvdel og naturfagsfærdighederne i den dårligste. Sprogkundskaber blev ikke målt. Omkostningerne til grundskolen er derimod i top, 2,8 pct. af BNP mod 2,2 pct. for OECD-landene i gennemsnit (Undervisningsministeriet 2003b).

nordiske lande og Holland, men det kan skyldes, at også disse lande har prioriteret kommunikative færdigheder.

Udover den internationale sammenligning blev der også foretaget en særskilt analyse af de danske resultater (Danmarks Evalueringsinstitut 2003). Den gav følgende resultat:

”De klart stærkeste forklaringsfaktorer i forhold til at kunne forudsige den enkelte elevs testscore er:

- den seneste terminskaracter i engelsk.
- Elevernes vurdering af egne engelskkundskaber. jf. figur 4.

Tilsammen kan disse to variable alene forklare ca. 48 % af variationen i det samlede testresultat. Sammenhængen er at jo højere karakter og jo større tiltro til egne engelskkundskaber des bedre testresultat.

Ud over disse to altdominerende forklaringsfaktorer viser Gallups analyse af data at flere andre baggrundsvARIABLE har betydning for elevernes testresultat. Forklaringsfaktorerne er nævnt i rækkefølge og begynder med den der har størst forklaringskraft og slutter med den der har mindst. De forklaringsfaktorer som nævnes nedenfor er alle signifikante, men deres selvstændige forklaringskraft er meget beskedne. Det gælder særligt de fire sidstnævnte forklaringsfaktorer.

- Det har betydning hvilket sprog der tales mest i elevernes hjem.

Elever fra hjem hvor der tales andre sprog end dansk eller engelsk/amerikansk, klarer sig i gennemsnit betydeligt dårligere end andre. Denne gruppe er imidlertid meget uhomogen idet spredningen i testresultaterne for de enkelte elever er meget stor. En uforholdsmæssig stor gruppe klarer sig væsentligt under gennemsnittet, mens en anden mindre gruppe ligger i den øverste tredje-/fjerdedel. Der er således tendenser i retning af et uddannelsesmæssigt A og B hold for denne ”fremmedsprogede” gruppe.

- Elevernes bedømmelse af testens sværhedsgrad er et pejlemærke for deres testscore. Jo sværere de bedømmer testen, jo lavere testscore.
- Elever fra skoler med over 500 elever opnår i gennemsnit højere testscore end gennemsnittet.
- Pigerne opnår i gennemsnit højere testscore end drengene. Pigerne gennemsnit er 63 % mod drengenes 59 %.
- Elever fra frie grundskoler opnår gennemsnitligt højere testscore end gennemsnittet.
- Stort timeforbrug på lektier i engelsk indikerer lavere testscore.
- Elever hvis engelsklærer har studieophold i udlandet bag sig, opnår i gennemsnit højere testscore end gennemsnittet.

Her skal der dog tages forbehold for stikprøveusikkerhed idet stikprøven ikke er repræsentativ for engelsklærergruppen. Undersøgelsen kan derfor kun sige noget om de 89 lærere der har besvaret spørgeskemaet, og ikke noget om engelsklærerne generelt.

- Jo højere faderens uddannelsesniveau er, jo højere testscore.” (p. 9-10)

Denne undersøgelse kan ikke gøre krav på at være særlig vellykket, men den var dog også bundet til at analysere data, der var indsamlet med et internationalt komparativt formål. Men der er som angivet ovenfor tale om to væsentlige variable til forklaring af sprogkundskab. Den ene er elevens terminskaracter, og den siger nok mindre om sprogtilegnelse end om, at elever, der er gode til engelsk, får gode karakterer, og dermed, at terminsprøven ikke er nogen dårlig indikator for engelskkundskaber; den siger altså ikke noget om hvilke faktorer, der betinger, at eleven er god til engelsk. Og den anden væsentlige variabel er elevernes egen vurdering af deres evner. Hvis en elev er god til et fag såsom engelsk, vil vedkommende have fået gode karakterer og forvente at få gode resultater til en sådan prøve, så den variabel siger mest noget om elevernes realistiske opfattelse af deres egne evner.

Set i relation til diskussionen ovenfor kan undersøgelsen således kun betegnes som et mindre bidrag til en karakteristik af sprogteknologien, men dog et første bidrag. En blanding af motivation og evner er afgørende for, at eleven faktisk får gode kundskaber. Disse variable er imidlertid svært kontrollerbare set fra et policysynspunkt. Men nogle kontrollerbare variable synes dog at slå igennem, om end de er af mindre betydning: Skolens størrelse, frie grundskoler og engelsklærerens uddannelse målt efter udlandsophold.²¹

²¹ Det virker besynderligt, at jo større timeforbruget er på lektier, desto lavere bliver scoren. Det skal her erindres, at der er i en regressionsanalyse kan anlægges en alt-andet-lige betragtning, så et større timeforbrug på lektier bør alt andet lige give et højere resultat. Når det ikke er tilfældet, skyldes det antagelig en fejlspecifikation af modellen.

Hvad undersøgelsen derimod ikke som følge af selve konstruktionen kan forklare er, hvorledes sprogtilegnelsen foregår som en funktion af antal skoleår eller antal lektietimer, da stort set alle elever (fra 9.klasse) havde haft den samme undervisning.²²

4. Danskernes sprogtilegnelse.

4.1. Det officielle standpunkt

I den danske folkeskolelov er det anvist, at der skal undervises i engelsk fra 3' til 9' klassetrin. Eleverne kan tilbydes tysk fra 7-9 klassetrin, eller som et alternativ fransk. Undervisningen i engelsk er fortsat obligatorisk i 10' klassetrin, medens undervisningen i tysk eller fransk fortsætter.

I gymnasiet er reglerne foreskrevet i den kommende gymnasielov.²³ I henhold til den skal der i det første halve år gives undervisning i et grundforløb. I dette indgår engelsk og 2.fremmedsprog samt "sprogforståelse". I de sidste 2½ år skal eleven tage en række obligatoriske fag, studieretningsfag, samt valgfag. Alle elever skal have mindst 4 fag på A-niveau, normalt 3 fag på B-niveau og normalt 7 fag på C-niveau. Engelsk skal være på mindst B-niveau, og 2. fremmedsprog på mindst B-niveau, dog A-niveau, hvis eleven har valgt et begynderprog som 2.fremmedsprog.²⁴ Derudover er der en række krav til niveauet i de andre fag, som ikke har interesse i denne forbindelse, men som nok stod i fokus i den politiske behandling i Folketinget, såsom naturfagene og matematikkens indplacering og kravene til historie. Eleverne kan tage op til 4 fremmedsprog, herunder græsk og latin. De tilbudte sprog er tysk, fransk, spansk, russisk og italiensk, om end de sidstnævnte 3 langt fra udbydes på alle gymnasier.

Det er ikke hensigten her at give en samlet vurdering af denne reform, eller blot en afbalanceret vurdering, men derimod at fremhæve nogle træk, som ikke fremgår af den almindelige diskussion.

I foråret 2002 nedsatte undervisningsministeriet en arbejdsgruppe, der skulle behandle kernefagligheden i fremmedsprogene. Udvalget afgav rapporten *Fremtidens sprogfag – vinduer mod en større verden – hvorfor og hvordan* i 2003. Udvalget skulle ikke direkte beskæftige sig med valget af sprogfag, men kunne måske have fortolket det ind i dets kommissorium.

Udvalget fremhæver 4 kompetencer som kernekompetencer:

- a) *Sprogfag som vindue mod verden* (også kaldet global orienteringsevne)
- b) *Kommunikation med elevrelevante målgrupper* (Dette skal forstås ikke kun som deres øjeblikkelige målgrupper).
- c) *Æstetisk forståelse og respons* markerer, at fremmedsproglige tekster ikke kun er et gennemgangsled, men også noget der skal opleves – fænomener med en egen natur og materialitet.
- d) *Interkulturel kompetence*.

I dette memo skal vi ikke anvende denne opdeling i kompetencer, men en todeling, således at vi anvender begreberne *erhvervsmæssig kompetence* og *almendannende kompetence*, hvilket løseligt vil sige, at erhvervsmæssig kompetence omfatter a) og b) ovenfor og almindendannende kompetence c) og d).

Udvalget har en række betragtninger om målstyring i undervisningen, om præcision i kravene fra det ene niveau til det andet og om testning af eleverne til dokumentation af målopfyldelsen, som det bestemt ikke er hensigten at polemisere imod. Men når det drejer sig om valget af fremmedsprog, indtager udvalget holdningen, at sprogkundskaber er godt, og flere sprogkundskaber er bedre. Om engelsk skriver det

"Det kan ikke stærkt nok understreges, at engelsk ikke bør betragtes alene som redskabssprog, samt at engelsk alene ikke er nok - helt bortset fra, at danskere generelt overvurderer deres engelskkundskaber. Vel er de bedre end hos mange andre nationer, men ikke dermed gode nok. Men selv om man en dag skulle nå dertil, at engelsk blev "andet modersmål", så ville det lige så lidt være tilstrækkeligt, som dansk er det i dag.

²² I 1993 blev engelsk flyttet fra 5. til 4. klasse. Men en evaluering viste, at den tidligere start på engelsk ikke betød et højere slutniveau, selv om faget fik to ugentlige lektioner i et år mere, Hasner (2003).

²³ LOV nr. 95 af 18/02/2004

²⁴ Gymnasieloven § 12.

Allerede nu konstateres det fra forskellig side, at engelskkundskaber ikke længere anses for en særlig kvalifikation; man vil spørge, hvad en ansøger kan ud over engelsk, også i sproglig henseende. I EU er engelsk ikke det største sprog: tysk er væsentligt større, fransk er lige så stort, italiensk, spansk og nu polsk (som tillige er nabosprog) kommer ikke langt efter. Både fransk og spansk tales langt hinsides stamlandenes grænser, og på verdensplan findes der endnu større sprog. Engelsk vil utvivlsomt bevare og måske endda udbygge sin position som generelt kommunikationssprog; men dels vil fransk i kraft af EU's historie og struktur fortsat bevare en stærk stilling, dels vil tættere kontakter i politik, erhverv, kultur og forskning kræve kendskab til andet og mere end det generelle kommunikationssprog." (p.32-33)

Om fremmedsprogene skriver det:

"Fremmedsprogsundervisning i Danmark må orientere sig efter det sandsynlige behov for at få brug for de forskellige sprog.....

Begrundelsen for at kunne mere end ét fremmedsprog – og dermed for at sikre en bred vifte af tilbud i skoleuddannelsen - er både praktisk og kulturel ("dannelsesmæssig"). Det er ikke ønskeligt, og det er ej heller muligt, at skille de to sider af sprogindlæring ad. Sprogindlæring uden kulturel kontekst og baggrund kvalificerer ikke til myndig deltagelse i kommunikationen; kulturel viden uden solide sprogkundskaber kvalificerer ikke til aktiv medvirken (mere herom i kapitel 6 og 7).

Det vil ikke være i danskeres interesse at være henvist alene til engelsk - eller amerikansk, når de skal informere sig om begivenheder og forhold i deres nærmeste, ikke-engelske eller kun delvis engelske omverden. Politiske, økonomiske, kulturelle sammenhænge og/eller konflikter ser ikke ens ud, uanset fra hvilket sted man betragter dem, og det er, ja: livsvigtigt, ikke mindst for en mindre nation, at kunne basere sine vurderinger og handlinger på alsidig, varieret viden.

Det er af afgørende betydning at kunne følge debatter i så mange lande som muligt, fx i EU's medlemslande. Man skal populært sagt kunne "lytte med" på andres samtaler, hvis man skal forstå baggrunden for det, de fortæller "os", og fortolke og vurdere det rigtigt. Dette er ikke kun en sag, der vedrører diplomater, politikere, forskere eller koncernchefer. Med den stadig større udveksling af varer, personer og tjenesteydelser mellem landene vil stadig flere mennesker stadig oftere skulle kommunikere om væsentlige emner med mennesker fra andre lande. Det kan langt fra altid foregå på engelsk - og kun i nordisk sammenhæng på dansk." (p.33-34)

Men lad os tage udvalgets betragtning om, at "Fremmedsprogsundervisning i Danmark må orientere sig efter det sandsynlige behov for at få brug for de forskellige sprog" alvorligt. Dette behovskriterium er ikke nærmere diskuteret, men det ligger implicit, at det er den enkelte elevs behov, der er tale om. Men man kunne jo også tale om behovet set fra erhvervslivets synspunkt, erhvervslivet forstået i bred forstand som offentlige og private virksomheder, erhvervsorganisationer, læreanstalter etc., men lad os nøjes med de private virksomheder.

4.2. Erhvervslivets behov for sprogkundskaber.

De private virksomheders behov for sprogkundskaber er i det væsentlige baseret på at kunne handle med udlandet. Der er naturligvis undtagelser; forskningsintensive virksomheder kan også have et behov for at kunne tiltrække udenlandske forskere, men det dominerende behov er kontakten med udlandet i forbindelse med handel. Dette behov kan imidlertid dækkes på adskillige måder. Det kan dækkes ved, at

- a) en vis del af medarbejderne i virksomheden er ansat med den forudsætning, at de er i stand til at beherske det udenlandske sprog på "forhandlingsniveau". Denne løsning er naturligvis forbundet med omkostninger i form af, at det enten betyder en højere løn til de sprogligt kvalificerede eller indskrænker mængden af ansøgere til virksomhedens stillinger.
- b) Virksomheden køber sig til sproglig assistance i form af translatører eller andre sprogkyndige, f.eks. fra de nye sprog-økonomiuddannelser. Denne løsning indebærer den ulempe, at forhandlinger ofte foregår bedre med direkte kontakt mellem parterne.
- c) At virksomheden anvender engelsk som lingua franca. Om dette er en brugbar løsning afhænger naturligvis af sprogberedskabet i de lande, som virksomheder påtænker at handle med.

Hvilken en af løsningerne, virksomheden vælger, afhænger helt af de konkrete omstændigheder. Men det er helt afgørende for tilrettelæggelsen af en sprogpolitik, at kontakter imellem to virksomheder, den ene i indlandet og den anden i udlandet, ikke indebærer, at alle medarbejdere i begge virksomheder skal beherske dens anden parts sprog. Lad de to virksomheder have 100 medarbejdere hver, hvilket giver

mulighed for 10.000 forskellige 2-sidede personkontakter. Men det er aldeles irrelevant, da den afgørende kontakt kan foregå med en håndfuld personer fra hver side. Heri adskiller virksomhedssfæren sig ganske meget fra den individuelle sfære.²⁵ I den individuelle sfære kan der argumenteres for værdien af, at en tilfældig person fra ét land kan kommunikere med en tilfældig person fra et andet land, men det er typisk ikke af synderlig betydning for virksomhederne. På dette punkt bliver det så afgørende at interessere sig, ikke kun for landenes gennemsnitlige sprogkundskaber, men også for disses fordeling. Det spiller erhvervsmæssigt en ringe rolle, om gennemsnitskineseren eller gennemsnitsitalieneren har et mere eller mindre godt kendskab til engelsk; det afgørende er, at de personer, der skal forhandles med, har det. Og EU's undersøgelse viste klart, at der er en ganske stor spredning i engelskkundskaberne, i hvert fald i de undersøgte lande, men sikkert også derudover, hvilket indebærer, at der er en hel del, som behersker engelsk ganske udmærket (og mange, der ikke gør det, men det er erhvervsmæssigt uden betydning).

Virksomhedernes behov for sprogkundskaber afhænger selvsagt af, hvem de handler med, så et naturligt udgangspunkt ville være at starte med eksportstatistikken.²⁶ Hvad har det danske erhvervsliv brug for i dets forbindelser med udlandet? Det kan naturligvis diskuteres, om det er eksporten eller den samlede handel med udlandet, der er mest relevant, men for vores formål ville det give de samme konklusioner.

Ud fra bilagstabel 1 kan der dannes et skøn over hvilke sprogområder, Danmark aktuelt har handelsforbindelse til i forbindelse med eksport:

Tabel 2. Eksportens fordeling på sprogområder.

Sprog	I alt	Procent
Engelsk	90.171	20,8
Tysk	88.525	20,4
Fransk	33.447	7,7
Spansk	17.169	4,0
Italiensk	14.782	3,4
Russisk	7.592	1,7
Svensk	54.938	12,7
Øvrige sprog	127.605	29,4
I alt	434.229	100,0
Engelsk som lingua franca	54.440	12,5

²⁵ Men også turister kan klare sig udmærket, selv om de kun kan kommunikere med et mindretal i det pågældende land.

²⁶ En alternativ indikator mere rettet mod "sprog som et vindue mod verden" end det direkte erhvervsmæssige er de destinationer, som danskere anvender på deres ferierejser. Her kan det konstateres, at 8 pct. går til Sverige og 6 pct. til Norge, 6 pct. går til Tyskland, 12 pct. til Frankrig, 12 pct. til Spanien, medens 30 pct. valgte et andet europæisk land og 13 pct. valgte andre lande uden for Europa (Statistisk Årbog 2003, tabel 331). Også her slår økonomi kraftigt igennem i form af billige flyrejser. Det har bevirket en interesse for oversøiske mål og ikke kun for mere nærliggende europæiske lande. Vedrørende turisme i Danmark er de nordiske lande og Tyskland helt dominerende på campingpladser, udlejning af sommerhuse og hotelovernatninger.

Den nærmere konstruktion af Tabel 2 fremgår af bilagstabel 1. I denne er vist eksportens fordeling på samtlige lande i verden. Eksporten er derefter henført til det officielle sprog i landet, eksporten til Italien som italiensk, etc. For oversøiske lande er eksporten henledt til det europæiske sprog, hvis det er et officielt sprog i landet. Ghana har således engelsk som officielt sprog, og eksporten til Ghana er overført til engelsk som sprog. I tilfælde af tvivl om det officielle sprog er netudgaven af CIA's *The World Factbook* anvendt. I nogle få, numerisk betydningsløse tilfælde er der angivet to officielle europæiske sprog. Her er så uden for Europa eksporten fordelt på disse lande med halvdelen til hvert sprog. På denne baggrund fås eksportens fordeling på sprog.

Det bemærkes, at der er tale om et formelt kriterium. Det vides ikke, om den faktiske eksport til f.eks. Belgien foregår på fransk, men da Belgien er (delvist) fransk, er dette antaget.

En ulempe har været, at der er en ganske stor ufordelt rest af "øvrige sprog". Der er ingen tvivl om, at engelsk dermed bliver kraftigt undervurderet. For at vurdere dette er det eksplicit angivet, at eksporten til det tidligere Østeuropa, Mellemøsten og samt Asien i praksis overvejende foregår på engelsk i kolonnen "E som L. F.". Medens eksporten til de direkte engelsktalende lande udgår 20,8 procent af den samlede eksport, vil engelsk med den angivne lingua franca opdeling forøge denne procent til 33,5. Det er svært at sige, om dette skøn er i over- eller underkanten. Formentligt er det i underkanten, da det jo meget vel kan tænkes, at en hel del europæisk eksport, som er henført til det pågældende europæiske land, rent faktisk foregår på engelsk.

På denne baggrund angiver Tabel 2 klart tilkendegiver dominansen af engelsk. Dette er ret så selvfølgelig, men hvad der ikke er selvfølgelig, eller i hvert fald ikke alment erkendt, er eksporten til det tysktalende område. Ud fra Tabel 1 får man det indtryk, at der kun er en vis majoritet af tysktalende i forhold til fransktalende i Europa, men vægtes med eksporten, fås en klar dominans af eksport til tysktalende områder. Der eksporteres næsten 3 gange så meget til tysktalende som til fransktalende områder. Det bemærkes i denne forbindelse, at medens det jo er korrekt, at fransk tales i mange lande (her optalt til 31), så er det de fransktalende europæiske lande, der helt dominerer billedet. Af de 33,4 milliarder udgør eksporten til samtlige oversøiske områder kun 1,4 milliard. Så når der henvises til, at der også tales fransk i en lang række andre områder især i Afrika ("fransk tales langt hinsides stamlandets grænse"), er dette uden nogen som helst betydning fra et økonomisk synspunkt; de pågældende lande har ikke nogen som helst økonomisk tyngde.

Eksporten til spansktalende lande er numerisk ganske så beskedne. Her gælder det samme som for fransk. Det er det kontinentale Spanien, og ikke de oversøiske spansktalende lande, der trækker læsset. Konkret udgør eksporten til Spanien 13,4 milliarder kr., medens eksporten til samtlige andre spansktalende lande i alt beløb sig til 3,4 milliarder kr.

Eksporten til spansk-, russisk- og italiensktalende lande er *tilsammen* 9,1 pct. af den samlede eksport, noget mindre end eksporten til Sverige på 12,3 pct.

Det kan meget vel argumenteres, at det ikke er eksporten i et bestemt år (2003), men eksportens kommende fordeling i årtier frem, der er relevant. Men der skal helt urealistiske forudsætninger til, for at ovennævnte billede vil ændre sig nævneværdigt; den ludfattige, frankofone del af Afrika vil ikke blive en velhavende storimportør af danske varer i løbet af en menneskealder. Overhovedet er der ikke meget grund til at tro, at eksportens fordeling på lande vil ændre sig dramatisk. Eksporten til en velhavende økonomi som Japan udgør kun 3-4 pct. af den samlede eksport, til Nordamerika under 10 pct. Selv om væksten i verdensøkonomien igennem de kommende årtier vil blive skævt fordelt og måske især vil finde sted i Asien, vil det ikke indebære, at den danske eksport vil blive påvirket dramatisk. Over ¾ af den samlede eksport finder sted til Europa, og af de tidligere nævnte grunde formaliseret i gravitationsmodeller må dette forventes at fortsætte.

Det kan også indvendes, at et billede af eksporten som indikator for behovet for sprogtilegnelse vil give et fortegnet billede i og med, at sprog, hvor der ikke hidtil har været udvist nogen eller kun en lille interesse i Danmark, vil tendere til at få en lavere eksport netop af denne grund. Hvis man argumenterer for, at sprogkunderskab letter eksporten, vil yderligere sprogkunderskab i f.eks. italiensk måske nok forbedre eksporten til Italien, men omvendt ville yderligere sprogkunderskab i tysk nok forøge eksporten til de tysktalende lande. Yderligere sprogkunderskab vil forøge eksporten, men det er ikke klart, at yderligere sprogkunderskab viet til lande, hvortil der p.t. er en forholdsvis lav eksportandel, ville forøge eksporten mere end yderligere sprogkunderskab for lande, der allerede har en høj eksportandel. Danmark

er en ganske lille spiller i den internationale handel, og det er helt urealistisk, at eksportmulighederne til f.eks. Tyskland skulle være udtømte.

Ud fra Tabel 2 synes en dansk politik at være forholdsvist nærliggende: *Hovedvægten skal lægges på engelsk, som det da også sker i dag, men det 2'fremmedsprog skal være tysk; det indgår ganske enkelt med en ret knusende økonomisk dominans. Hvis der skal være tale om et 3'fremmedsprog, skal det være fransk.* Det er svært på baggrund af en forberedelse til en deltagelse i erhvervslivet at argumentere for, at italiensk, spansk eller russisk skulle være særlig vigtigt for danskernes deltagelse i det internationale økonomiske liv.

Eksporten er måske nok den bedste enkeltindikator for erhvervslivets behov for sprogkundskaber, men ikke den eneste. Alternative muligheder ville være antallet af forretningsrejser eller analyser af stillingsannoncer. Af forretningsrejser ud af Danmark gik i 2001 7 pct. til Norge, 20 pct. til Sverige, 19 pct. til Tyskland og 31 pct. til øvrige europæiske lande (ikke yderligere opdelt), medens 6 pct. gik til andre lande.²⁷ Stillingsannoncer har været brugt af Ammon (2003) som indikator, men er ikke helt nem at fortolke for danske forhold; en virksomhed kan undlade at annoncere efter en medarbejder med f.eks. italiensk kundskaber, simpelthen fordi virksomheden ikke regner med, at det vil give det ønskede resultat.

Vedrørende hotelovernatninger i Danmark androg danskerne ca. 55 pct., Sverige og Norge 20 pct., Tyskland 7 pct. og Frankrig, Italien og Spanien 1 pct. hver.

En alternativ indikator for erhvervslivets behov for fremmedsprog stammer ikke fra virksomhederne, men fra arbejdstagernes erklærede brug af fremmedsprog. I databasen ECHP (European Community Household Panel) er der for hvert år fra 1994-99 stillet spørgsmål om befolkningens brug af fremmedsprog på deres arbejde.²⁸ Knap 3.000 personer blev interviewet og af disse angav 43,5 pct. af de udspurgte danskere over 16 år, at de anvendte et fremmedsprog i deres arbejde, medens resten tilkendegav, at det gjorde de ikke. Dette er en ganske bemærkelsesværdig statistik. Det sproglige beredskab er ikke kun et erhvervsmæssigt problem for en lille del af befolkningen, med omfatter næsten halvdelen af den danske befolkning. Der foreligger desværre ikke tal tilbage i tiden, men det er nok et realistisk gæt, at for en generation siden ville tallet ikke have været 10 pct., og formentlig endog betydeligt lavere.²⁹

Givet, at de adspurgte danskere svarede ja til spørgsmålet, om de anvendte et fremmedsprog, blev de spurgt, hvilket fremmedsprog de anvendte som sprog nr. 1, 2 og 3. Det er vigtigt at notere sig, at der ikke blev spurgt om deres reelle kompetence i sproget, men om anvendelsen af sproget. I Tabel 3 er svarene givet for årene 1994-99.

Tabel 3. Danskernes erhvervsmæssige anvendelse af fremmedsprog i Danmark 1994-99.

	1'sprog	2'sprog	3'sprog	I alt
Engelsk	72,4	14,2	0,1	86,7
Fransk	0,1	1,7	4,1	5,9
Tysk	17,9	33,1	1,7	52,7
Spansk	0,2	0,5	0,2	0,9
Italiensk	0,1	0,0	0,3	0,4
Russisk	0,0	0,1	0,0	0,1
Kilde: ECHP databasen.				

Tallene i tabel 3 er ret utvetydige: Engelsk er erhvervsmæssigt helt afgørende som 1'sprog – naturligvis – men tysk skal ikke ringeagtes. Det anvendes faktisk af mere end én ud af seks danskere som 1'sprog, selv om det formentlig er delvist geografisk betinget. Som 1'sprog spiller ingen af de øvrige sprog nogen som helst rolle, og da slet ikke, når man betænker, at tabellen er betinget af, at de udspurgte

²⁷ Statistisk Årbog tabel 332.

²⁸ I princippet skulle spørgsmålet også være stillet i 2000 og 2001, men de fremgår ikke af den benyttede database fra CAM.

²⁹ Tallene foreligger som anført fra 1994-99, men det er svært at udlede en trend i tallene, da der er tale om en stikprøve.

overhovedet havde brug for et fremmedsprog. Fransk, spansk, italiensk og russisk spiller en ubetydelig rolle i det nuværende erhvervsliv. Det er da også ganske interessant, at fordelingen af sprog efter eksport i Tabel 2 afviger en god portion fra fordelingen i Tabel 3. Det er tilsyneladende muligt at have en ganske betydelig eksport til f.eks. de spansktalende lande, selv om kun en håndfuld medarbejdere i erhvervslivet har spansk som 1' fremmedsprog; det antyder, at eksportarbejdet enten klares af nogle få medarbejdere eller foregår på et andet sprog end spansk.

4.3. Antallet af fremmedsprog.

Ovenstående adresserer først og fremmest spørgsmålet, i hvilken rækkefølge sprogundervisningen skal foregå, men ikke antallet af sprog.³⁰ Der er i det kommende gymnasium mulighed for at tage ét fremmedsprog i folkeskolen, f.eks. tysk, og så et andet fremmedsprog i gymnasiet, f.eks. fransk. Og under alle omstændigheder er der tale om et udbredt valgfrihed. Man kan undre sig over denne valgfrihed. Har den enkelte 16-årige en bedre chance for at vurdere de kommende årtiers krav til sprogkundskab end folketinget? Information er et offentligt gode, og er der først af den danske stat tilvejebragt information om danskeres sprogbehov i den kommende verden, virker det ikke indlysende, at den enkelte elev (eller dennes forældre) selv skal indsamle den samme information.

Der er tre aspekter her, som i denne forbindelse er helt uomtalte. Det ene vedrører sprogforældelsen, den anden er sprogteknologien, og den tredje er den videre anvendelse af sproget.

Sprogforældelse. Der må sondres imellem den aktive og den passive beherskelse af et sprog. Den aktive beherskelse er de færdigheder, som en person umiddelbart er i stand til at udvise på sproget i form af gloseforråd, grammatiske konstruktioner o.s.v. Den passive beherskelse er de elementer, som personen er i stand til at erindre sig, når en tekst bliver forelagt, eller når personen senere i livet af en eller anden grund skal genopfriske sproget.

Påstanden er her, at især den aktive beherskelse af et sprog som alle andre kundskaber forældes, hvis det ikke holdes ved lige. Når man er færdig med gymnasiets franskundervisning, kan man huske, hvad sætningen "Le renard a mangé le lapin" (Ræven har spist kaninen) betyder, men som årene går, glemmer man de franske ord for ræv og for kanin eller kan i hvert fald ikke huske dem på stående fod.

Det er sandsynligt, at de 4 dimensioner af sprogkundskab, som der er omtalt ovenfor, forældes i en forskellig takt, således at den mundtlige færdighed forældes hurtigst, hvis den ikke holdes ved lige. Hvad der reelt efterlyses er mere systematiske undersøgelser af, hvorledes den danske befolknings sprogberedskab er 10, 20 eller 30 år efter, at de har modtaget undervisning i et sprog i skolen. Efter 4 års tyskundervisning, hvor mange 30-årige danskere kan så forstå dialogen i en tysk spillefilm? Efter 3 års franskundervisning, hvor mange 40-årige danskere kan så forstå en fransk avis? Det relevante er ikke, hvilket udbytte 9' klassetrins elever umiddelbart har af sprogundervisningen, men derimod, hvad de i praksis kan mobilisere af sprogkundskaber senere i livet.

Det er derimod uklart, hvordan den passive sprogbeherskelse forældes. Der kan selvsagt argumenteres for, at har man én gang i livet lært den tyske grammatik, glemmer man den ikke og kan drage den frem, hvis den skulle blive nødvendig. Så formodningen er, at den passive sprogbeherskelse ikke er udsat for den samme forældelse som den aktive. Den praktiske betydning af dette afhænger selvsagt af, hvordan vægten i folkeskole og gymnasium er mellem den aktive og den passive sprogbeherskelse. Jo mere vægt der lægges på de mere flygtige kommunikationsfærdigheder og jo mindre vægt på de mere permanente grammatikkundskaber, jo mere synes det sandsynligt, at skoleundervisningen vil være udsat for forældelse.

Engelsk adskiller sig her dramatisk fra de andre sprog ved at blive så at sige automatisk opdateret. Stort set alle danskere med en mellemlang eller lang videregående uddannelse vil få genopfrisket og ofte forøget deres gloseforråd. Ganske mange danskere vil i dagligdagen få en nærmest automatisk opdatering af deres engelskkundskaber i form af påvirkninger fra film, sangtekster, uoversatte

³⁰ Der findes en lille amerikansk litteratur om gevinsterne for en amerikaner med amerikansk som modersmål ved at lære et fremmedsprog, se især Altonij (1995) og Saiz og Zoido (2002, 2004). De når til, at det for amerikanere giver en økonomisk gevinst i form af en lønforhøjelse af størrelsen 2-4 pct. ved beherskelse af et fremmedsprog. Selve det beskedne numeriske resultat skal naturligvis ses på baggrund af det amerikanske arbejdsmarked, men den metodiske diskussion er af interesse også i Danmark. Specielt er der en indgående diskussion af, om det er generel intelligens, der bevirker, at de mere opvakte elever tager et fremmedsprog, altså et selektionsproblem. Der er ligeledes en diskussion af, om det er selve tilegnelsen af et fremmedsprog, der giver gevinsten, eller det er den intellektuelle træning i forbindelse med tilegnelsen, der bevirker resultatet.

computerprogrammer o.s.v. Der blev således i 2002 solgt knap 13 millioner biografbilletter i Danmark; heraf var 25 pct. til danske og 63 pct. til amerikanske film, medens de europæiske film måtte nøjes med 11 pct. i alt.³¹ Der er masser af eksempler på, at økonomiske forhold påvirker kulturen og dens udtryksformer; her synes der at være et eksempel på, at kultur i form af medier m.v. giver en påvirkning med betydelige erhvervsmæssige konsekvenser, så kulturen også påvirker økonomien.

Men den samme automatiske opdatering gælder ikke de andre fremmedsprog; slet ikke de mere eksotiske sprog russisk, italiensk og spansk, men næppe heller tysk og fransk.³² Det kan delvist belyses ved adgangen til Tv-stationer.³³ 38 pct. af danskerne havde adgang til den mest populære tyske station, men kun 18 pct. havde adgang til en fransk station (TV5). Adgangen til italienske, spanske eller russiske stationer var ikke oplyst, da kun stationer med 5 pct. af de danske husholdninger var medtaget. Gennemsnitsdanskere så fjernsyn i 2 t. og 34 minutter per dag i 2002, men kun 18 minutter blev anvendt på kanaler ud over de 7 mest populære, og ingen af disse bringer film eller lignende på fransk, tysk, spansk eller russisk undtagen en gang imellem, og da typisk ikke i den mest eftertragtede sendetid.³⁴

Medens der således for engelsk er en automatisk mulighed for opdatering og eventuelt udvidelse af sprogkundskaberne, gælder dette ikke for de øvrige sprog. Der foregår naturligvis en vis sprogundervisning på aftenskoler og lignende, men næppe i et omfang, at det i almindelighed kan modvirke den automatiske forældelse.

Dette er et godt stykke ad vejen sagens kerne. Der ofres ganske mange ressourcer i det danske skolesystem på sprogundervisning, men der foreligger ikke nogen dokumentation for den langsigtede virkning. Ind til en sådan dokumentation foreligger, må de såvel erhvervsmæssige som kulturelle velsignelser af en bredspektret sprogundervisning i det danske skolesystem betragtes mere som et postulat end som en dokumenteret kendsgerning. Men på dette område synes der, i modsætning til så mange andre områder, ikke at blive foretaget evalueringer.

Teknisk er det naturligvis omkostningskrævende at fastlægge en befolknings sprogberedskab. Skoleelever kan man tvangsmæssigt indlægge til en prøve, men det kan man ikke med et repræsentativt udsnit af den danske befolkning. Men i betragtning af de meget store summer, der ofres på sprogundervisning i folkeskole og gymnasium, bør disse vanskeligheder ikke på forhånd bevirke, at man afskriver tanken.³⁵ En mulighed ville således være at få erhvervslivets organisationer til at medvirke. Erhvervslivet har jo en meget stor interesse i at få medarbejdere med de relevante sprogkundskaber.

Stordriftsfordele i sprogundervisningen. Et stykke ad vejen er den nuværende filosofi, at sprogundervisning er godt og i hvert fald ikke skadeligt. Bortset fra det obligatoriske fag engelsk er der valgfrihed, og der er også mulighed for at skifte sprog fra tilbudssproget i folkeskolen til et andet sprog. Men er – når man tager forældelseeffekten omtalt ovenfor i betragtning – 3 års tysk og 3 års fransk lige så godt som 6 års fransk? Det spørgsmål, der hænger i luften er, *om der ikke er en minimumsgrænse, der er ret så høj endda, for at tilegnelsen af et sprog overhovedet giver erhvervsmæssig eller kulturel mening.* Med 3 års tysk i folkeskolen og 3 års fransk i gymnasiet synes det nærliggende, at eleven de facto ikke vil beherske nogen af sprogene, når eleven er færdig med gymnasiet. Det bliver da nærliggende, i hvert fald i løbet af nogle år, at anvende engelsk i samtale med såvel en tysker som en franskmand, for det er ganske sandsynligt, at samtalen bedre foregår på et nogenlunde engelsk end på et rustent tysk/fransk. Det ligger eksplicit i fremstillingen fra udvalget om fremmedsprog, at meningen er at føre en dialog på et fremmedsprog om såvel kommercielle som kulturelle emner, men bliver det i praksis tilfældet, når den basale undervisning ikke er tilstrækkeligt grundig? En koncentration af sprogundervisningen på ét sprog ville indebære, at udgangsniveauet for det ene sprog blev langt højere, og det ville formentlig også indebære, at det blev mere tillokkende at holde sine sprogkundskaber ved lige. Det er blandt andet på dette punkt, at langt mere grundige undersøgelser af sprogteknologien er påkrævet.

³¹ Statistisk Årbog 2003, tabel 122.

³² Engelsk bruges af 11 pct. af alle danskere mindst 1 time om ugen, men fransk kun af 1 pct. (INRA 2001)

³³ Statistisk årbog 2001, tabel 116. Statistikken er opdelt på stationer, så det fremgår ikke, hvor mange der overhovedet har adgang til en tysk kanal.

³⁴ Statistisk Årbog, tabel 119.

³⁵ Her tænkes ikke kun på de direkte omkostninger til lærerlønninger, men også til det tidsforbrug, som eleverne har til sprogundervisningen, og som kunne være anvendt til alternativ undervisning.

Men er det da ikke nyttigt, almindennede, at have fået lidt kendskab til f.eks. fransk, selv om man aldrig siden i livet siger et ord på fransk? Svaret er sikkert jo, kundskaber er altid nyttige, almindennende. Spørgsmålet er sikkert ganske vigtigt i den politiske debat, fordi der naturligvis kan argumenteres nogenlunde overbevisende for et positivt svar. Problemet er, at spørgsmålet får lov til at stå alene. Selve spørgsmålet – er nogle franskkundskaber nyttige? – er i sig selv urimeligt. *Det relevante spørgsmål er, om nogle franskkundskaber er nyttigere eller for den sags skyld mere almindennende end de alternative kundskaber, som eleven kunne have fået i stedet for.*

I forlængelse af dette er det ofte argumenteret, at et vist kendskab til et romansk sprog såsom fransk eller spansk er nyttigt som en indgangsport til de andre romanske sprog. Og det er jo heller ikke forkert, men der savnes totalt oplysninger om denne effekts numeriske betydning. Hvor mange danskere har faktisk udnyttet deres franskkundskaber til hurtigere at tilegne sig spansk eller italiensk? Vi véd det ikke, men det er unægtelig en dyr investering at lade i titusindvis af danske elever lære fransk med den begrundelse, at en lille brøkdel af dem vil kunne anvende sproget som en lettelse til at tilegne sig et andet sprog.

Valgfrihedens videre konsekvenser. På ét punkt har den kommende gymnasireform fortsat de hidtidige tendenser, nemlig med valgfriheden mellem de forskellige sprog. Men dette har én sikker konsekvens: At ingen af de pågældende sprog bliver anvendt i det videre undervisningssystem. Gymnasiet har i sin formålsparagraf til formål at være en institution, som er ”studieforberedende og almindennende, og som giver grundlag for videregående uddannelse.” Det almindennende vil vi vende tilbage til nedenfor og se på det studieforberedende. Her kan der nemt præsenteres dokumentation. Både tysk og fransk er forsvundet som lærebøger ud over de pågældende sprogfag. At hverken medicin- eller økonomistudiet anvender tyske eller franske lærebøger på bachelorstudiet, er måske forståeligt, men tysk anvendes heller ikke længere på bachelorstudiet i teologi til trods for det tyske sprogs historiske indflydelse på dansk teologisk (lutheransk) tænkning. Disse sprog eksisterer ganske enkelt ikke i de videregående uddannelser af den simple grund, at selv om halvdelen af de studerende (kontrafaktisk) skulle have meget solide tyskkundskaber, og den anden halvdel (kontrafaktisk) skulle have meget solide franskkundskaber, så kan man ikke basere en undervisning på noget, som kun halvdelen forstår, men må anvende en fælles lærebog.³⁶ Formentligt stik imod de faktiske ønsker er det *lykkedes i de sidste 20-30 år at føre en sprogpolitik med det erklærede ønske at fremme en mangfoldig sproglig dialog, men hvor den indbyggede valgfrihed har den konsekvens, at den sproglige mangfoldighed er forsvundet, i hvert fald fra universiteternes verden.* Det siger sig selv, at dette har konsekvenser for gymnasiets sprogundervisning; der kan ikke i sprogundervisningen henvises til, at tilegnelsen af disse sprog er et nødvendigt led i et kommende studie. Og derfor må gymnasieelevernes interesse i det andet (og eventuelt tredje) fremmedsprog automatisk blive reduceret.

På dette punkt kan ældre læsere komme med alskens nostalgiske eksempler om, hvordan forholdene var i gamle dage, men udviklingen er såvel entydig som irreversibel.³⁷ Med tidens krav til effektive studieforløb kan man ikke forestille sig et studium på en højere læreanstalt, hvor forelæseren anviser en obligatorisk lærebog på et fremmedsprog, som halvdelen af de studerende ikke kender til, og blot henviser til, at så må de tilegne sig sproget på egen hånd. Fordums mangel på en gennemtænkt sprogpolitik har haft konsekvenser.

4.4. Det alment dannende argument for sprogundervisning.

Udvalget for fremmedsprog, og formentligt brede kredse bag ved det, har en forestilling om, at tilegnelse af sprog tillige indbefatter en dybtgående kulturel indsigt i de pågældende landes kultur. Men

³⁶ Rektorkollegiets rapport om sprogpolitik forholder sig ikke til dette problem, men nøjes med at konstatere: ”Hvad angår de ikke-sprogstuderende, er det i dag således, at de ikke nødvendigvis i løbet af studiet videreudvikler deres interkulturelle og fremmedsproglige kompetencer og færdigheder, der her betragtes som basiskompetencer. Det må derfor forudses, at der er behov for at udvikle disse kandidaters evne til at tilegne sig fremmedsproglige færdigheder og interkulturelle kompetencer således, at de i fremtiden har en mere attraktiv profil på arbejdsmarkedet i Danmark eller i udlandet.” (Rektorkollegiet 2003 p.6) På denne baggrund stilles en række forslag om dialog mellem universiteter og ungdomsuddannelser, om klart definerede forventninger til fremmedsprog ved studiestart, etc.

³⁷ Ældre økonomer fra København vil kunne erindre, at begynderbogen i økonomi var Einführung in die Wirtschaftstheorie af Erich Schneider. Den udmærkede sig blandt andet ved brug af 3' dobbelte genitiver: ”Die Wirkung der Senkung des Preises eines Gutes ...“

igen er her problemet, om slutresultatet for den sproglige undervisning i gymnasiet er tilstrækkelig til at få en sådan indsigt. I mangel af de omtalte undersøgelser er man henvist til forskellige indikationer. Man kan selvfølgelig læse de officielle undervisningsvejledninger, som findes på undervisningsministeriets hjemmeside, men det er ikke nemt at gennemskue, om et 7-tal i henhold til en sådan undervisningsvejledning også rent faktisk vil sætte eleverne med A-niveau i stand til at læse litterære tekster og udtrykke sig på "et flydende og varieret fransk".³⁸

Hvad man derimod kan gøre er at undersøge, hvor mange der faktisk anvender fransk litteratur siden hen. Der findes ikke nogen generel statistik over salget af bøger på fremmedsprog til danskere, og den officielle statistik i folkebibliotekerne opgør ikke udlån fordelt på sprog, men Hovedbiblioteket i København har været så venlig at lave en sådan statistik. Hovedbiblioteket i København ligger centralt placeret og må antages at have de bedste muligheder for et stort udlån af fremmedsprog, da der er mange studerende og en ret kosmopolitisk befolkning i området.

Tabel 4. Udlån af fremmedsproglige bøger i København 2003.

	Faglitteratur		Skønlitteratur		I alt
	Bestand	Udlån	Bestand	Udlån	Udlån
Dansk	143.000	365.978	62.000	231.640	597.618
Engelsk/amerikansk	52.500	80.895	20.000	65.019	145.914
Tysk	13.000	5.173	4.000	2.170	7.343
Fransk	3.500	1.058	4.000	3.975	5.033
Norsk	7.200	6.414	1.800	1.341	7.755
Svensk	14.300	10.113	2.200	1.788	11.901
Spansk	1.200	352	1.200	2.721	3.073
Italiensk	650	143	1.250	1.001	1.144

Kilde: Specialkørsler foretaget af Hovedbiblioteket i København

Overvægten af engelsk er knusende.^{39,40} Dette skal ses på baggrund af, udbuddet af engelsk litteratur i boghandlerne er relativt bedre end udbuddet af tysk/fransk litteratur, dvs. at de tysk- og fransklæsende nok i relativt større omfang bruger biblioteker frem for boghandler end de engelsklæsende gør, således at indikatoren udlån i forhold til engelsk giver et ret optimistisk indtryk af læsningen af tysk og fransk. I absolutte tal blev der ikke udlånt mere end 4.000 franske og 2000 tyske skønlitterære værker i 2003. Det kan indvendes, at Hovedbibliotekets udlån ikke er en rimelig målestok, da særligt interesserede i tysk og fransk kan låne på Goethe Instituttet og Institut Français. Goethe Instituttet havde en bestand på ca. 10.000 værker og et samlet udlån på godt 8000 eksemplarer i 2003 fordelt på omkring 1100 lånere.⁴¹ Disse samlede tal skal vurderes ud fra, at der i hovedstadsområdet bor en hel del udlændinge og er en hel del sproglærere og sprogstuderende. Fraregnes disse, må antallet af aktivt interesserede i skønlitteratur på tysk eller fransk betegnes som en ret eksklusiv minoritet. Det må så sammenholdes med, at en ganske stor del af hovedstadsbefolkningen har modtaget tyskundervisning i skolesystemet og en god portion ligeledes fransk, hvor et erklæret formål var at meddele *Geist* og *esprit* og en livsvarig interesse for udenlandsk skønlitteratur.

³⁸ En ekspertgruppe skrev om engelsk: "Målbeskrivelserne i bekendtgørelser og fagblade giver god mening i forhold til præstationerne på 10-niveauet (d.v.s. bedømt til karakteren 10), mindre god mening i forhold til præstationerne på 8-niveauet, og ingen eller næsten ingen mening i forhold til 6-niveauet." Danmarks Evalueringsinstitut (2004, p.3)

³⁹ 24 % af Danmarks befolkning har læst en engelsksproget bog (skøn- eller faglitteratur) inden for de seneste tre måneder i henhold til Institut for Konjunktur-Analyse, som i 2001 for "Det danske bogmarked" foretog et telefoninterview.

⁴⁰ Det faktiske udlån i Tabel 4 kunne måske forklares med et ringe udbud af litteratur, hvorfor også beholdningen af skønlitteratur er angivet. Men en sådan udbudsbegrænsning virker ikke troværdig set i lyset af, at bibliotekssystemet i Danmark er meget orienteret imod at tilfredsstille efterspørgslen.

⁴¹ Oplysninger meddelt af Goethe Instituttet. I henhold til dets hjemmeside har Institut Français ca. 1500 personer, der deltager i et kursus og som dermed også har mulighed for at hjemlåne bøger.

I EUs undersøgelse af de europæiske motiver til at lære et fremmedsprog angav knap fire femtedel af danskerne, at det var vigtigt af hensyn til jobudsigterne, medens godt halvdelen mente, at det var vigtigt, fordi sproget i al almindelighed var udbredt i Europa eller i verden ("Sprogfag som vindue mod verden")⁴² De blev ikke spurgt om det almindelige og fordybelse i litteraturen, men det peger unægtelig imod, at jobudsigterne er den centrale faktor ved overvejelserne om at tilegne sig et fremmedsprog. Hos udvalget om fremmedsprog betones det kulturelle eller almindelige ved sprog ganske kraftigt, nærmest som om man troede, at danske gymnasieelever eller danskere i al almindelighed - i modsætning til nogle få specielt interesserede - lærer sprog for at kunne læse *La Divina Comedia*, *Tartuffe*, *Faust* eller *Don Quixote* på originalsproget. Hvis man tror det, er tallene i Tabel 4 unægtelig noget skuffende. Sprogundervisningen har ikke sat sig markante spor i efterspørgslen efter fremmedsproglig skønlitteratur; danskere læser i det store og hele ikke bøger på andet end engelsk, lige som de kun undtagelsesvist ser film på et andet sprog.

Fremmedsprogsundervisningen har ikke givet det ønskede kulturelle afkast i form af fordybelse i det pågældende lands kultur, simpelthen fordi modellen: "Sprogundervisning medfører kulturinteresse" i praksis kun holder for en minoritet. Det reelle er jo, at kausaliteten for flertallet går den modsatte vej: *Sprog læres primært af erhvervsmæssige grunde, men som et biprodukt af denne sprogtilegnelse vil det kunne sætte den pågældende i stand til om ønsket også at kunne fordybe sig i det pågældende lands litteratur og historie*. Det er, hvad der er sket med engelsk. Engelsk har været en erhvervsmæssig nødvendighed for ganske mange mennesker, og de har erhvervet sig færdigheder i bl.a. at læse faglitteratur, og så er springet ikke så stort til også at læse skønlitteratur på samme sprog, ja måske læser de direkte engelsk skønlitteratur for at holde deres erhvervsmæssige engelskkundskaber ved lige. Der er ingen, der påstår, at engelsk skønlitteratur er 15 gange så god som fransk skønlitteratur, men det er et faktum, at der udlånes 15 gange så meget skønlitteratur fra Hovedbiblioteket på engelsk som på fransk.

Den kritiske læser kan naturligvis indvende, at den anvendte indikator "læsning af skønlitteratur på et fremmedsprog" ikke er dækkende for hensigterne med det kulturelle indhold i sprogundervisningen. Men interessen for fransk, tysk, italiensk eller spansk kultur i øvrigt er ikke mere udtalt, hvis man ser på antallet af oversatte værker. Af 1719 oversatte skønlitterære værker i 2002 var de 1188 oversat fra engelsk/amerikansk, medens 70 var oversat fra tysk, 86 fra fransk og 188 fra svensk.⁴³ Det tyder i hvert fald ikke på, at hensigten at bibringe eleverne en varig interesse for tysk eller fransk kultur er opnået i noget synderligt omfang. Faktisk er især tysk oversat væsentligt mindre, end man ville forvente ud fra landets størrelse, jfr. Hjorth-Andersen (2001).

5. Ubesvarede spørgsmål i den danske sprogpolitik.

Der er ingen, der er uenige i, at sprogkundskaber har en dybtgående betydning for et lands udvikling. De er som vist i Tabel 3 en vigtig faktor i danskernes arbejdsliv. Så sprogberedskabet er fra begge synspunkter vigtigt, men så meget desto mere kunne man forvente en diskussion af midlerne i den danske sprogpolitik. Men en sådan diskussion er på det nærmeste helt udeblevet. Med den hidtidige danske sprogpolitik er der tre fundamentale problemer, det ene vedrører spørgsmålet om erkendelsen af de økonomiske mekanismers betydning i Danmark og i omverdenen, det andet vedrører valgfriheden, og det tredje vedrører den langsigtede udvikling, men ingen af disse problemer er berørt i de to omtalte betænkninger.

De økonomiske mekanismer er afgørende betydning ved ovenstående diskussion om lingua franca og er centrale for spørgsmålet om et tredje fremmedsprog. Hele den danske sprogundervisning er og har historisk været tilrettelagt efter, at vi er et lille land, der skulle tilpasse os forholdene i de store lande, hvor man talte det lokale sprog – og underforstået ikke andet. Men der er meget stærke kræfter – dels politiske kræfter i EU, dels økonomiske kræfter såvel i EU som globalt – der påvirker tilegnelsen af sprog. Det er ikke kun danskere, der lærer sprog. Det gør de faktisk også i udlandet, og *en rationel politik må som udgangspunkt kortlægge de sproglige tiltag i den øvrige verden, før end at man begynder at overveje den danske sprogpolitik*.

⁴² INRA, 2001, afsnit 6.3.1.

⁴³ Statistisk Årbog 2003, tabel 110.

Vedrørende valgfriheden kan det konstateres, at de gode viljer har medført, at der har været en udbredt koncentration om engelsk, uden at skoleresultaterne dog på nogen måde er imponerende og uden, at målet om, at (mange) danskere behersker engelsk fuldt ud, kan siges at være opfyldt. Dette mål kan lyde ambitiøst, men det vil for en hel del danskere blive kravet fremover, jfr. nedenfor. Hvad angår de øvrige mål står det værre til: Her har valgfriheden i praksis været stærkt medvirkende til, at de færreste danskere er i stand til at tale/læse noget andet sprog end engelsk. For mange bliver det ikke til meget andet end til en sætning som "Ich möchte ein Bier" eller "Je t'aime", hvad der måske konkret godt nok kan være nyttigt, men næppe kaldes for hverken en erhvervsmæssig kompetence eller almindendannende i nogen dybere betydning. Det er fuldt forståeligt, at valgfrihed er blevet et væsentligt princip, hvis man anlægger en kulturel synsvinkel. Hvilken kultur er den vigtigste, den franske eller den tyske? Spørgsmålet kan ikke besvares; det er problemet med æbler og pærer. Men spørgsmålet kan – og skal – besvares i en økonomisk sammenhæng.

Der er endeligt et sidste aspekt, der må inddrages, før at der kan stilles spørgsmål til den danske sprogpolitik, og det er tidshorisonten. Ingen af de gennemgåede betænkninger, hverken de to danske, den svenske eller en nordisk sammenfatning, anlægger noget nævneværdigt tidsperspektiv, men drager konklusioner ud fra dagens situation.⁴⁴ Men det er helt utilstrækkeligt. 43,5 pct. af danskerne anvendte et fremmedsprog i deres daglige arbejde, og det gjorde de med garanti ikke for en menneskealder siden. Hvor stor er den procentsats om 30 år? Er den 50, 70 eller 90 pct.? Er den ret store del af de danske elever, der faktisk klarede engelskprøven ret dårligt, reelt ved at blive koblet af fremtidens arbejdsmarked, i hvert fald når det drejer sig om de gode jobs?

Spørgsmålet er helt relevant, da en 15-årig, der skal lære sprog, vil skulle anvende det i hele sit arbejdsliv, som rækker flere årtier frem. Hvilken mening giver det da at diskutere sprog og sprogundervisning ud fra dagens situation uden at overveje fremtidsudsigterne? Sprogundervisning er en investering med en meget lang tidshorisont, og blot at antage stationære tilstande er helt utilstrækkeligt; dette er helt elementært for investeringskalkuler. *En rationel sprogpolitik må nødvendigvis basere sig på et scenario, der rækker langt ud i fremtiden, formentlig 25 år.*

En bevidst sprogpolitik må som et minimum forholde sig til følgende elementer:

5.1. Danmark som tosproget på sigt.

I den offentlige debat hører man tit synspunktet, at Danmark reelt skulle satse helt på at blive tosproget, således at engelsk og dansk blev sideordnede sprog i Danmark "Alle danskere bør lære at tale engelsk". Der er to elementer i den diskussion, et normativt og et deskriptivt. Er det den ønskede udvikling for Danmark, og er det den forventede udvikling (hvis der ikke foretages noget drastisk)?

Det normative element er et centralt politisk spørgsmål, som hverken økonomer eller andre videnskabsmænd er specielt egnede til at svare på. Men det deskriptive element kan der godt gives nogle bud på.

Vi ved, at det engelske sprog i løbet af en generation har grebet om sig, så vi nu er i den situation, at det er en nødvendighed for højerestående funktionærer og for forskere ved offentlige og private institutioner. I kulturministeriets sprogpoltiske redegørelse (2003a) er der ligeledes en diskussion af udviklingen på de højere læreanstalter, hvor der konstateres, at engelsk har vundet indpas som sprog for ph.d. afhandlinger og delvist også kandidatafhandlinger. Redegørelsen lancerer begrebet *parallelsprog*, hvor der anvendes engelsk parallelt med dansk. Den gør i øvrigt også opmærksom på, at denne udvikling ikke er uden problemer, da danskernes engelskkundskaber nok er overvurderede.⁴⁵ Redegørelsen drager heraf den konklusion, at det er vigtigt, at dansk fortsat er et fungerende videnskabeligt sprog, og kommer med en række anbefalinger i den forbindelse, men uden at drage videre perspektiver.

Men i en anden redegørelse til folketinget *Styrket internationalisering af uddannelserne* (Undervisningsministeriet og Videnskabsministeriet 2004) bliver det slået fast, at internationaliseringen af de videregående uddannelser skal fortsætte med forøget styrke. Som et handlingsmål angives: *Regeringen vil sætte fokus på øget brug af engelsk som undervisningssprog i de videregående*

⁴⁴ Undervisningsministeriet (2003a), Kulturministeriet (2003), SOU (2002), Höglén (2002).

⁴⁵ "Det er nemlig en fejltagelse at tro, at engelsk i modsætning til andre fremmedsprog er noget, universitetsstuderende bare kan. Det kræver en mangeårig, stor arbejdsindsats at lære et fremmedsprog så godt, at man kan udtrykke sig korrekt, præcist og nuanceret på det, og det gælder også for et sprog, der er nært beslægtet med dansk som engelsk. Selv engelskstuderende behersker engelsk betydeligt dårligere end deres eget modersmål." (p.30).

uddannelser med henblik på bl.a. at tiltrække højt kvalificerede udenlandske forskere og studerende (p.12).⁴⁶ De sproglige konsekvenser af dette er i det væsentlige uomtalte blot med en henvisning til netop kulturministeriets sprogpoltiske redegørelse (2003),⁴⁷ men der er ingen betragtninger af de videre konsekvenser af dette. Men dette vil få drastiske konsekvenser. Sager er den, at blot nogle få udenlandske studerende på et kursus vil bevirke, at undervisningssproget vil overgå til at blive engelsk, så i løbet af en kortere årrække – vi taler om mindre end et årti - må undervisningssproget på de højere læreanstalter formodes at overgå til engelsk ganske mange steder. Der vil således være tale om *et domænetab af betragtelig betydning*.

Det er her vigtigt at forholde sig til de talmæssige størrelser. Antallet af forskere i Danmark udgør kun en beskedent del af den danske befolkning, men det er antallet af studerende ved de videregående læreanstalter ikke. P.t. optages der over 10.000 studerende ved de højere læreanstalter *hvert år*, så der bliver på sigt tale om en ganske massiv sproglig påvirkning.

Men derudover ved vi ikke så meget. Der synes ikke at være anlagt noget historisk perspektiv i den gennemgåede litteratur, og der er ikke den ringeste ansats til en projektion ud i fremtiden. Lad os da forsøge med en illustration. På Figur 2 er vist en sådan projektion i form af en logistisk kurve over sprogudbredelsen af engelsk som anvendt i arbejdslivet som 1' fremmedsprog.

Selve den logistiske kurve har ofte været anvendt i studier af indtrængning af et forbrugsgode på et marked. Det vides, at andelen af den danske befolkning, der anvendte engelsk i midten af 90'erne, var ca. 31,5 pct.⁴⁸ Det antages derudover, at alle danskere på et eller andet ganske fjernt tidspunkt vil anvende engelsk i deres arbejde. Endelig antages det, at andelen af danskere, der anvendte engelsk i deres arbejde i begyndelsen af 60'erne var på omkring 5 pct.

Med disse antagelser fås udviklingen som beskrevet med kurven på Figur 2.⁴⁹ I løbet af en menneskealder, fra midten af 60'erne til midten af 90'erne, var engelsk blevet nødvendigt for yderligere omkring en fjerdel af befolkningen. I løbet af en menneskealder vil engelsk blive anvendt i arbejdslivet af to tredjedele af befolkningen. I løbet af 2 generationer vil engelsk være nødvendigt for næsten hele befolkningen. Hvis det ikke, som på Figur 2, antages, at alle danskere ultimativt anvender engelsk, men kun en lidt mindre procent, fås en tilsvarende kurve, men væksten bliver lidt mindre kraftig.

Denne kurve er ikke ment som en egentlig forudsigelse af udviklingen, men jeg anser det for en ganske plausibel udvikling.⁵⁰ Men i hvert fald er kurven tænkt at understrege, at der ingen som helst grund er til at tro, at fremmarchen af det engelske sprog i erhvervslivet skulle være toppet. Det relevante er ikke, om udviklingen i behovet for engelsk på arbejdspladsen fortsætter, men derimod, hvor hurtigt udviklingen går. En egentlig forudsigelse af det danske sprogs fremtid i arbejdslivet samtidig må basere sig på 2 forskellige forhold, dels nogle målinger af den faktiske anvendelse af engelsk, som først begyndte i 1994, dels nogle antagelser om de mekanismer, der driver udviklingen.⁵¹

⁴⁶ Der var i 2001 5,9 procent udenlandske studerende i Danmark og på ph.d. niveau 9 pct. I 2001 var der 4.735 danske studerende, der tog en hel uddannelse i udlandet (med SU). (Undervisningsministeriet og Videnskabsministeriet p. 17)

⁴⁷ Den fælles redegørelsen fra de to ministerier gentager ønsket om at styrke det danske sprog uden at nedprioritere engelsk eller andre relevante fremmedsprog. Mest konkret er kravet om, doktor- og ph.d. afhandlinger skal indeholde et længere resumé på dansk – hvad der er helt irrelevant ud fra næsten enhver betragtning.

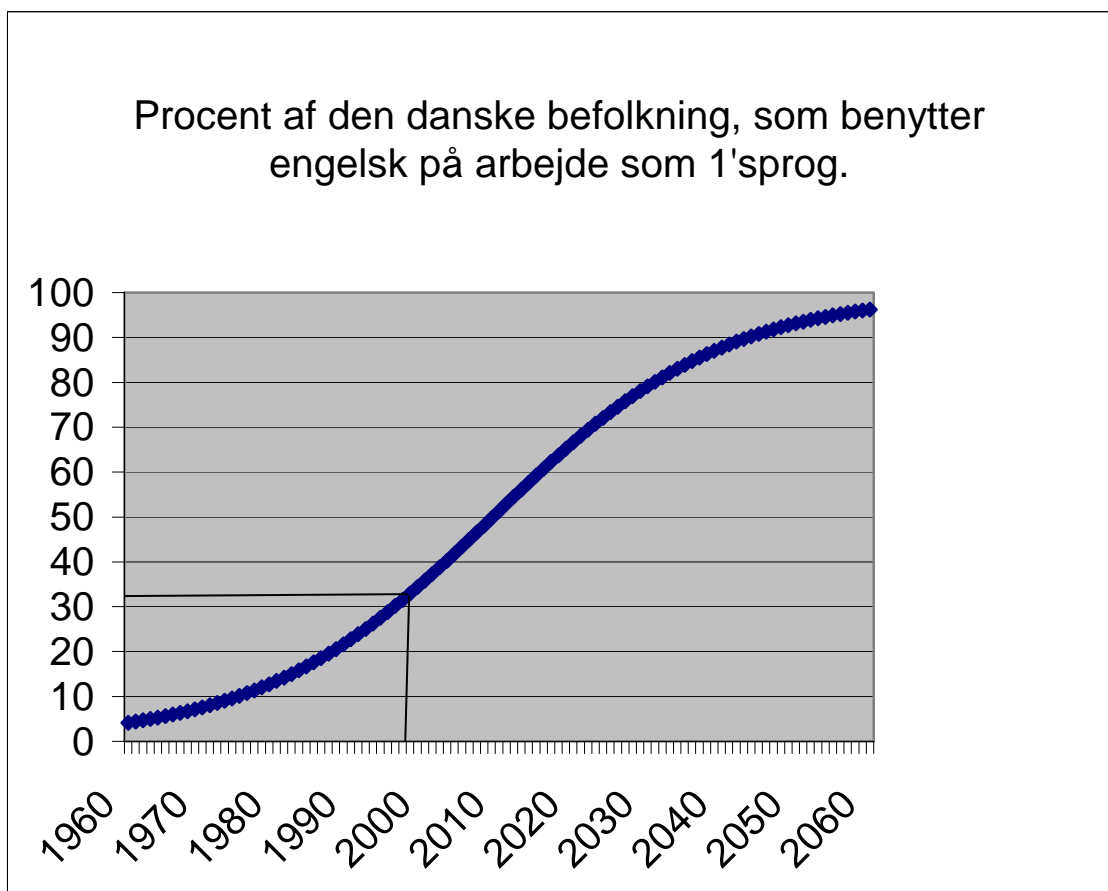
⁴⁸ 43,5 pct. af danskerne anvendte i gennemsnit i midten af 90'erne et fremmedsprog i deres arbejde, og 72,4 pct. af disse anvendte engelsk, jfr. Tabel 3. Det giver $43,5 \cdot 72,4 = 31,5$ pct., der anvendte engelsk som 1' fremmedsprog.

⁴⁹ Den logistiske kurve har formen $Y = M/(1+ae^{-kt})$. Her er Y den andel af befolkningen, der på et givet tidspunkt anvender engelsk i arbejdslivet. M er den samlede befolkning, som potentielt kan anvende engelsk. M er sat lig med 100 pct., d.v.s., at alle danskere på et fremtidigt tidspunkt vil anvende engelsk i arbejdslivet, og e er grundtallet til den naturlige logaritme. Der er anvendt $k=0,064$ og $a = 24,5$, hvilket indebærer, at kurven passerer de to anførte tidspunkter, d.v.s. ca. 5 pct. i midten af 60'erne, og 31,5 pct. i midten af 90'erne.

⁵⁰ Hvis læseren har lyst, kan der alternativt indlægges en lineær projektion gennem punkterne 5 pct. i 1960 og 31,5 pct. i 1995. Det vil give en lidt mindre kraftig udvikling end beskrevet.

⁵¹ De data, der ligger i ECHP databasen, kan naturligvis give en vis information, men de foreligger kun for 6 (evt. 8) år, og udgør dermed et ganske spinkelt grundlag for at fastlægge en udvikling, der må antages at udvikle sig igennem to eller tre generationer.

Figur 2. En mulig udvikling af engelsk som fremmedsprog i arbejdslivet

Der er ingen tvivl om, at analogien fra forbrugsvarer til sproganvendelse er tvivlsom, da det ikke er den samme mekanisme, der driver udviklingen, og der kan derfor stilles spørgsmålstejn ved selve anvendelsen af den logistiske kurve. Nok så væsentligt er at kortlægge de faktorer, der har bevirket den hidtidige udvikling. Hidtil er der blot peget på én faktor, nemlig Danmarks handelsforbindelser, og den er utvivlsomt en meget væsentlig. Men også andre faktorer såsom erhvervsudviklingen spiller en rolle. Den sektorforskydning mod de tjenesteydende erhverv, der længe har været i gang, spiller selvsagt også en rolle; alle dem, der taler i brede vendinger om "Danmark som en kommende vidensøkonomi" må nødvendigvis drage de sproglige konsekvenser, for sproget i den kommende vidensøkonomi er engelsk. Men en egentlig analyse må antagelig inddrage yderligere faktorer.

For erhvervslivet forekommer det plausibelt, at der er i hvert fald to faktorer, der spiller en ganske betydelig rolle. Den ene er internationaliseringen af kapitalmarkedet og forekomsten af direkte investeringer fra Danmark til udlandet og fra udlandet til Danmark. Hvis en udenlandsk virksomhed køber en større aktiepost i et dansk foretagende, vil det typisk insistere på at få et medlem af bestyrelsen eller direktionen. Resultatet vil blive en overgang til engelsk som koncernsprog. Som Höglin (2002) bemærker, så vil blot ét medlem, der ikke kan dansk, bevirke en samlet overgang til engelsk. Det samme gælder ved direkte investeringer. Hvis et dansk firma køber et firma i udlandet, vil sproget typisk være engelsk, og det danske firma vil i praksis overgå til engelsk, i hvert fald på det højere niveau. Det er hidtil sket for en række større firmaer, f.eks. Volvo og Statoil, men vil selvsagt efterhånden brede sig. Men præcist, hvordan denne proces foregår, ved vi kun lidt om. Og vi ved endnu mindre, om det efterhånden vil blive sådan, at koncernsproget engelsk fra den øverste direktionsgang efterhånden vil sprede sig til de lavere lag i organisationen.

Den anden er den direkte indvandring fra udlandet, men for en gangs skyld er det ikke indvandringen fra de mindre udviklede lande, der er i fokus.⁵² Hver gang, der kommer en indvandrer fra et højt udviklet land (bortset fra Norge og Sverige), vil det bevirke en kædereaktion for sprog anvendelsen i Danmark. Disse indvandrere vil ofte ikke have tilstrækkeligt incitament til at lære dansk, da der ikke nødvendigvis er tale om et livslangt ophold, og da de såvel erhvervsmæssigt som socialt kan klare sig på engelsk. Og omvendt vil hver indvandrer bevirke et forstærket behov for, at (ganske mange) danskere taler engelsk. Om denne proces i praksis stopper, eller om Danmark reelt som antaget på Figur 2 er på vej til at blive en tosproget nation i løbet af den kommende generation, ved vi ikke. Men som anført ovenfor ved vi, at den almindelige dansker har forstået udviklingen, og at fire ud af fem danskere mener, at det er vigtigt at lære et fremmedsprog.

Det bemærkes, at kurven på Figur 2 omfatter alle, der angiver at bruge engelsk i deres arbejdsliv, det vil sige, at den omfatter såvel den mere tilfældige brug som engelsk som det faste arbejdssprog. Der er naturligvis forskel på ekspedientens lejlighedsvis brug af engelsk til ekspedition af turister og forskeren eller flyvelederen, der udelukkende bruger engelsk som arbejdssprog. Der må derfor i en videre analyse sondres ikke kun efter antallet af personer, der anvender engelsk i arbejdslivet, og men også efter den intensitet, hvormed personerne bruger engelsk. Det sidste ved vi ikke meget om, men formodningen er, at ikke kun antallet, men også intensiteten har været voksende igennem de senere årtier.

Vi ved meget lidt om, hvorledes det i praksis vil påvirke danskernes hverdag og samlede kulturelle udsyn, hvis der anvendes ét sprog, engelsk, i arbejdsituationen og delvist i medierne, og et andet i hverdagen til almindelig kommunikation. Vi ved ikke engang, om hverdagssproget i så tilfælde ultimativt vil blive fortrængt, men dansk er nok så veletableret, at det ikke er en risiko i en overskuelig fremtid.⁵³ Der skal kun én engelsktalende til i et selskab, for at det er uhøfligt ikke at tale engelsk i selskabet; fænomenet kendes allerede fra universiteternes kantiner.

Denne udvikling kan den officielle sprogpolitik selvsagt forsøge at styrke, eller den kan forsøge at bremse den, men indtil videre synes den på det nærmeste blot negligeret.

Denne udvikling må det danske undervisningssystem imidlertid forholde sig til. Den danske undervisning i engelsk i skolesystemet leverer ikke resultater, der bevirker, at danskere kan anvende engelsk på det nærmeste lige så frit som dansk, men det er de krav, som fremtiden efter al sandsynlighed vil stille til mange unge danskere.⁵⁴ Erhvervslivets behov tilsiger en intensiveret engelskundervisning. Det samme ønske vil komme fra de studerende i takt med, at undervisningssproget overgår til at blive engelsk, jfr. ovenfor. Lingua franca betragtninger tilsiger ligeledes, at danskere skal være i stand til at kommunikere ordentligt med indbyggere i den store verden, og stærke økonomiske kræfter trækker i retning af øgede engelskkundskaber på verdensplan. Det traditionelle syn har været, at danskere ikke rejste og orienterede sig mod andet end det nære, Tyskland og Frankrig, men de dage er forbi.

Ingen af disse forhold er antydningvist diskuteret i de foreliggende udvalgsbetænkninger.

⁵² Det er ikke nemt fra den officielle statistik at vurdere indvandringens sproglige betydning, da den er offentliggjort efter indvandrernes statsborgerskab og ikke efter deres sprog anvendelse. Hvilken sproglig påvirkning vil indvandrere fra f.eks. Israel eller Rumænien have i praksis? Det kan konstateres, at der pr. 1. januar 1980 var knap 37.000 borgere fra EU-lande i Danmark, og at dette tal var steget til godt 55.000 pr. 1. januar 2003 (Statistisk Årbog 2003, tabel 47), en stigning på omkring 3 pct. om året. Til disse tal skal lægges det ukendte antal af midlertidige gæster såsom gæsteforskere, gæstestuderende, udstationeringer i erhvervslivet, o.s.v.

⁵³ For en gennemgang af erfaringer med bilingvale samfund, se Dalby (2002).

⁵⁴ Begge de ministerielle betænkninger medgiver, at der er problemer med engelskkundskaberne, jfr. fodnote 45 og Undervisningsministeriet (2003a): "Det skal ikke nok understreges, at engelsk ikke bør betragtes alene som redskabssprog, samt at engelsk alene ikke er nok – helt bortset fra, at danskere generelt overvurderer deres engelskkundskaber. Vel er de bedre end hos mange andre nationer, men ikke dermed gode nok." (p.32). Ligeledes en rapport fra Rektorkollegiet (2003): "Endelig skal det i denne sammenhæng nævnes, at danskerne ikke sjældent overvurderer deres egen evne til at kommunikere adækvat på engelsk. Dette kunne skyldes den nævnte manglende sproglige opmærksomhed og dermed manglende sproglige selvkritik." En ekspertgruppe fra Danmarks Evalueringsinstitut er forbeholden over for den faktiske undervisning: "Det almene gymnasiums eksklusive fokusering på litterær analyse vurderes dog som mindre relevant i forhold til flertallet af elevernes fremtidige anvendelse af engelsk" (Danmarks Evalueringsinstitut (2004, p. 4).

5.2. Danskernes sprogforberedelse i de øvrige sprog.

Den danske diskussion er kendetegnet ved kun at foretage en begrænset prioritering af sprogene. Sprog er godt, og mere sprog er bedre. Men eleverne i det danske skolesystem har ikke ubegrænsede ressourcer, og da de også skal lære andre fag og udvikle ”sociale kompetencer”, må der nødvendigvis prioriteres. Hvis eleverne selv kan vælge, nedprioriterer de fremmedsprog (udover engelsk), i hvert fald i Sverige (Höglén 2002). Og det er der ikke noget at sige til. Mange af dem må se i øjnene, at de ikke vil få nogen erhvervsmæssig glæde af det andet fremmedsprog, da de realistisk set ikke kommer til at beherske det alligevel, og den daglige opmuntring i form af at genkende ord og sætninger fra medierne, som tilfældet er med engelsk, udebliver helt. Og det nytter ikke noget at baske eleverne oven i hovedet med behovet for at lære den klassiske kultur i det fremmede land, for det vil de færreste alligevel interessere sig for senere i livet.

Men der skal netop prioriteres, hvilket vil sige vælges. Kernen i dette memo går ikke på at udvide det offentlige ressourceforbrug, men at overveje, om det kan anvendes bedre.

Hvis man skal tage sprogundervisningen i det andet fremmedsprog alvorligt, og dermed opfylde EU's målsætning, må man som mål have, at ikke kun engelsk bliver et potentielt kommunikationssprog for danskere. Det indebærer, at man må forholde sig til,

1) Der må etableres reelle studier af det danske sprogberedskab. Hvert år investeres der for meget store beløb i sprogundervisning, uden at der er noget kendskab til effekten, hverken på kortere eller længere sigt. Man ved f.eks. intet om,

- a. Hvordan er den danske befolknings engelskkundskaber i forhold til de krav, der stilles på arbejdspladsen?
- b. Hvilke krav vil der antageligt blive stillet på arbejdspladsen om 10-20 år?
- c. I hvilken udstrækning bliver erhvervede tyskkundskaber eller franskkundskaber forældet?
- d. Hvordan dækker erhvervslivet for øjeblikket dets behov for sprogkundskaber? I hvilken udstrækning går erhvervslivet tabt af ordrer som følge af manglende sprogkundskaber?
- e. Anvendes det 3' fremmedsprog (russisk, italiensk, spansk) i en erhvervsmæssig eller kulturel sammenhæng?

En undersøgelse af disse forhold vil kunne bidrage afgørende til tilrettelæggelsen af en rationel sprogpolitik, såvel af hensyn til erhvervslivet som den enkelte.

2) Skal undervisningen i det andet fremmedsprog centraliseres, så alle elever kun lærer ét andet fremmedsprog, men som så til gengæld læres ordentligt? Ud fra det foreliggende materiale kan der ikke være tvivl om, at Danmarks erhvervsmæssige interesse tilsiger, at det bør være tysk. Så må fransklærerforeningen ud fra et oprigtigt hjerte og solidt baseret på erhvervsmæssige motiver skrive alle de protester, den vil, og komme med alle de betragtninger, den vil om fransk kultur.⁵⁵ Men der var jo også en gang for ikke så mange år siden, at det blev anset for nødvendigt at læse latin, og eventuelt græsk, for at være passende almindannet. En sådan centralisering omkring tysk ville indebære, at sproget igen på sigt kunne anvendes på de højere læreanstalter.

Alternativt kunne valgfriheden blive afskaffet, ikke på landsplan, men for den enkelte elev, så den enkelte elev kom ud med forsvarlige kundskaber i hvert fald i ét sprog udover engelsk. Prisen ville naturligvis være, at sproget ikke ville blive anvendt i det videre undervisningssystem og dermed gøre det vanskeligere at motivere undervisningen i gymnasiet.

Medens det er relativt nemt at argumentere for en koncentration af sprogundervisningen for den enkelte elev, er det straks vanskeligere at argumentere for en total centralisering i form af engelsk og tysk

⁵⁵ Et særligt element i forbindelse med fransk, som også bragt på banen af udvalget vedrørende fremmedsprog, er sprogets tilknytning til EU. Truchot (2003) refererer en tabel over sprogene i primære tekster i EU. I 1986 var 58 pct. af teksterne på fransk, 26 på engelsk og 11 pct. på tysk. I 1999 var 35 pct. af teksterne på fransk, 52 pct. på engelsk og 5 pct. på tysk. Med udvidelsen i 2004 af en række lande uden tilknytning til fransk må den franske andel forventes at blive klart for nedadgående.

og ikke andet. Der kan altid argumenteres som situationer, hvor fransk eller spansk er nyttige. Spørgsmålet er, hvor ofte de forekommer, og det véd vi ikke noget om.

3) Svensk bør tages meget mere alvorligt, end det hidtil er blevet; den danske eksportinteresse er langt større for svensk end for fransk, jfr. Tabel 2. Sproget fører for øjeblikket en skyggetilværelse under faget dansk, men de færreste danskere kan forstå svensk ubesværet, endsige gøre sig forståelige på svensk. Og i praksis skal man ikke ret langt væk fra Malmø, før end at ingen svenskere reelt forstår dansk, dårligt skriftligt dansk og slet ikke dansk udtale.⁵⁶ Formentligt er det også sådan, at dansk med tiden er blevet nedprioriteret i den svenske skoleundervisning.⁵⁷

På det formelle plan er svensk et af de officielle EU-sprog, så Danmark kan opfylde den officielle målsætning om 2 fremmedsprog ved at lade svensk være det ene fremmedsprog (og engelsk det andet). Men det er der vel ingen tanker om? På dette punkt synes den officielle politik at være på det nærmeste fraværende. Men på det abstrakte og utvivlsomt politisk urealistiske plan er det jo en åbenlys mulighed at opfylde EU's krav om 2 fremmedsprog ved at lade den danske sprogpolitik bestå af engelsk og svensk, således at danskerne blev reelt tosprogede i løbet af en generation med svensk som et formelt 2'fremmedsprog.

Der er spørgsmål nok, men p.t. ingen svar. Det er ikke svært at høre indvendingerne. Der skal nok kunne findes en erhvervsvirksomhed, som gerne vil have medarbejdere, der behersker f.eks. russisk. Men det behov for medarbejdere må så dækkes via uddannelserne i sprog-økonomi på de højere læreanstalter og ikke via at lokke danske gymnasiaster til at investere deres tid i et sprog, som de færreste får brug for.

Alskens kulturelle betragtninger vil utvivlsomt også blive ført i marken, hvis de foreliggende betænkninger skal stå til troende. Men det ændrer alt sammen ikke noget ved, at status quo ikke fungerer tilfredsstillende. Danskerne er ikke bedre til engelsk end andre lande, og begge ministerielle udvalg medgiver, at engelskkundskaberne kunne og burde være bedre. De færreste danskere benytter rent faktisk et 2'fremmedsprog på deres arbejde, og i deres fritid foretrækker de det sprog, som de faktisk (nogenlunde) behersker, nemlig engelsk, og som giver adgang til den store verden og ikke blot Europa. Nogle danskere forsøger også at lære lidt af et tredje fremmedsprog, hvad der må betegnes som det rene spild af deres tid og samfundets ressourcer.

Det kan måske forekomme nogen at være upassende, på kanten til det usædelige, at en økonom blander sig i et spørgsmål, der traditionelt har været forbeholdt andre fagområder. Men viden og menneskelig kapital bliver stadigt vigtigere for Danmarks videre udvikling og vækst.⁵⁸ Den erkendelse er slået igennem, når det drejer sig om naturfagernes indplacering i det danske skolesystem. Den erkendelse kan passende udstrække sig til sprogfagene.

⁵⁶ Det skal gerne medgives, at her foreligger der ikke dokumentation, men kun et referat af egne og bekendtskabskredsens erfaringer. Men det kan dog konstateres, at også svensk stort set er forsvundet som lærebogssprog.

⁵⁷ På Lunds Universitet udbydes der almene kurser i dansk; det tyder på, at dansk ikke er nogen selvfølge.

⁵⁸ Karsten Albæk har tilsvarende diskuteret matematikkens og naturfagernes placering i gymnasiet, jfr. Albæk (2003).

Bilagstabel 1

Værdi af eksport (mio. kr.) land (2003).										
	I alt	Engelsk	Tysk	Fransk	Spansk	Italiensk	Russisk	Svensk	Øvrige	E som L.F.
Frankrig	22.123			22.123						
Belgien og Luxembourg (-1998)	0									
Nederlandene	20.412								20.412	
Tyskland	80.780		80.780							
Italien	14.759					14.759				
Storbritannien	36.943	36.943								
Irland	6.650	6.650								
Grækenland	3.291								3.291	
Portugal	1.793								1.793	
Spanien	13.754				13.754					
Fremmede tropper i Tyskland	0									
Belgien	7.998			7.998						
Luxembourg	316			316						
Island	2.003								2.003	
Færøerne (-1992)	0								0	
Færøerne (1993-)	1.872								1.872	
Svalbard (1995-1996)	0								0	
Norge	24.557								24.557	
Sverige	54.938							54.938		
Finland	13.835								13.835	
Schweiz (9501-)	4.899		3.266	1.633						
Liechtenstein	13		13							
Østrig	4.466		4.466							
Andorra	6			3	3					
Gibraltar	35	35								
Vatikanstaten	1					1				
Malta	181	181								
San Marino	22					22				
Jugoslavien (-9203)	0									
Tyrkiet	2.039								2.039	2.039
Estland	1.119								1.119	1.119
Letland	1.087								1.087	1.087
Litauen	1.978								1.978	1.978
Sovjetunionen (-9203)	0									
Tyske Dem Rep (-9009)	0									
Polen	6.817								6.817	6.817
Tjekkiske Republik	2.038								2.038	2.038
Tjekkoslaviet (-9212)	0								0	
Slovakiet	679								679	679
Ungarn	1.821								1.821	1.821
Rumænien	652								652	652
Bulgarien	491								491	491
Albanien	42								42	42
Ukraine	1.161						1.161			
Hviderusland	232						232			
Moldova	25						25			
Rusland	5.759						5.759			

Georgien	43					43			
Armenien	14					14			
Aserbajdsjan	70					70			
Kasakhstan	173					173			
Turkmenistan	35					35			
Usbekistan	40					40			
Tadsjikistan	36					36			
Kirgisistan	5					5			
Serbien/Monten/Maked (9204-9212)	0								
Slovenien	426						426	426	
Kroatien	723						723	723	
Bosnien-Hercegovina	86						86	86	
Forbundsrepublikken Jugoslavien	398						398	398	
Makedonien	76						76	76	
Kanariske øer (-1991)	0								
Marokko	246			246					
Ceuta og Melilla (1998)	0				0				
Ceuta & Melilla (-1991)	0				0				
Ceuta	14				14				
Melilla	6				6				
Algeriet	256			256					
Tunesien	169			169					
Libyen	200			200					
Egypten	795	795							795
Sudan	131	131							131
Mauretanien	36			36					
Mali	18			18					
Burkina Faso	27			27					
Niger	6			6					
Tchad	12			12					
Kap Verde	8								
Senegal	39			39				8	8
Gambia	16	16							
Guinea-Bissau	3							3	3
Guinea	26			26					
Sierra Leone	119	119							
Liberia	480	480							
Elfenbenskysten	26			26					
Ghana	108	108							
Togo	27			27					
Benin	23			23					
Nigeria	353	353							
Cameroun	26			26					
Centralafrikanske Rep	5			5					
Ækvatorial Guinea	8			8					
Sao Tome og Principe	2							2	2
Gabon	18			18					
Congo (Republikken)	17			17					
Congo (Den dem.rep)(tidl. Zaire)	37			37					
Rwanda	19	10		10					
Burundi	10			10					
St. Helena	1	1							
Angola	74							74	74
Etiopien	68							68	68

Eritrea	27							27	27
Djibouti	17			17					
Somalia	1							1	1
Kenya	105	105							
Uganda	37	37							
Tanzania	83	83							
Seychellerne	21	10		10					
Brit omr i Indiske ocean	1	1							
Mocambique	49							49	49
Madagascar	38			38					
Reunion (-1996)	0								
Mauritius	68	34		34					
Comorerne	1			1					
Mayotte	0			0					
Zambia	33	33							
Zimbabwe	36	36							
Malawi	18	18							
Sydafrika	921	921							
Namibia	14	14							
Botswana	6	6							
Swaziland	2	2							
Lesotho	4	4							
USA (1992-)	26.362	26.362							
USA (-1991)	0	0							
Canada	3.658	3.658							
Grønland	2.404							2.404	
St. Pierre og Miquelon	1			1					
Mexico	1.109				1.109				
Bermudaøerne	13	13							
Guatemala	71				71				
Belize	32	32							
Honduras	38				38				
El Salvador	78				78				
Nicaragua	14				14				
Costa Rica	71				71				
Panama	160				160				
Anguilla	1				1				
Cuba	100				100				
St. Christopher og Nevis	77	77							
Puerto Rico (-1991)	0								
Haiti	13			13					
Bahamaøerne	23	23							
Turks- og Caicosøerne	0	0							
Vestindien (-8612)	0								
Dominikanske Rep	221				221				
Amerikanske Jomfruøer	516	516							
Guadeloupe (-1996)	0								
Antigua og Barbuda	9				9				
Dominica	2	2							
Britiske Jomfruøer og Montserrat	0								
Martinique (-1996)	0								
Caymanøerne	4	4							
Jamaica	52	52							
St. Lucia	3	3							

St. Vincent	14	14								
De Britiske Jomfruer (9501-)	111	111								
Barbados	45	45								
Montserrat	0	0								
Trinidad og Tobago	50	50								
Grenada	9	9								
Aruba	16	16								
Nederlandske Antiller, De (i)	0									
Nederlandske Antiller	51								51	
Colombia	221				221					
Venezuela	217				217					
Guyana	8	8								
Suriname	16								16	
Fransk Guyana (-1996)	0									
Ecuador	59				59					
Peru	123				123					
Brasilien	1.217								1.217	
Chile	415				415					
Bolivia	16				16					
Paraguay	7				7					
Uruguay	60				60					
Argentina	382				382					
Falklandsøerne	1	1								
Cypern	502								502	
Libanon	358								358	358,3
Syrien	153								153	152,7
Irak	172								172	171,8
Iran	854								854	854,3
Israel	914								914	913,9
Vestbredden/Gaza-striben	7								7	7,2
Østtimor	0								0	0,3
Jordan	353								353	352,8
Saudi Arabien	2.199								2.199	2198,9
Kuwait	601								601	600,9
Bahrain	151								151	150,8
Qatar	124								124	124,4
De Forenede Arabiske Emirater	1.367								1.367	1366,8
Oman	330								330	329,5
Nord Yemen (-1990)	0								0	0
Yemen (1991-)	258								258	258,1
Sydyemen (-1990)	0								0	0
Afghanistan	49								49	48,8
Pakistan	217	217								
Indien	1.530	1.530								
Bangladesh	173	173								
Maldiverne	18				18					
Sri Lanka	101	101								
Nepal	14	14								
Bhutan	2	2								
Myanmar	7	7								
Thailand	1.096								1.096	1.096
Laos	32								32	32
Vietnam	458								458	458
Cambodia	10								10	10

Indonesien	407							407	407
Malaysia	763							763	763
Brunei	2							2	2
Singapore	1.856	1.856							
Philippinerne	363	363							
Mongoliet	17							17	17
Kina	5.012							5.012	5.012
Nordkorea	82							82	82
Sydkorea	2.406							2.406	2.406
Japan	13.332							13.332	13.332
Taiwan	1.270							1.270	1.270
Hongkong	3.990	3.990							
Macao	36							36	36
Australien	3.210	3.210							
Papua Ny Guinea	17	17							
Australsk Oceanien	0								
Nauru	0								
New Zealand	515	515							
Salomonøerne	1	1							
Tuvalu	0	0							
Amerikansk Oceanien (-1991)	0								
Ny Caledonien og tilh omr	17	17							
Amerikansk Oceanien	0								
Wallis og Futuna	0								
Kiribati	2	2							
Pitcairn	0	0							
New Zealandsk Oceanien	0								
Fiji	11	11							
Vanuatu	0	0							
Tonga	1	1							
Vest Samoa	0								
Nordmarianerne	0							0	
Fransk Polynesien	21				21				
Mikronesiske Stater	0	0							
Marshalløerne	2	2							
Palau	2	2							
Amerikansk Samoa	0	0							
Guam	11	11							
Mindre øer fjernt fra USA	0								
Cocosøerne(Keelingøerne)	0								
Christmasøen	0	0							
Heard-og McDonaldøerne	0								
Norfolk	0								
Cookøerne	2	2							
Niue	0	0							
Tokelau	3	3							
Polarområder	0								
Antarktis	0	0							
Bouvetøen	0								
South Georgia og De Sydlige Sandwichøer	0	0							
De franske besiddelser i det sydelige Indiske Ocean	0				0				
Uoplyst land	0								
Uoplyst land EU	1.635							1.635	

Uoplyst land 3. land	501								501	
I alt	434.229	90.171	88.525	33.447	17.169	14.782	7.592	54.938	127.605	54.440
Procent	100,0	20,8	20,4	7,7	4,0	3,4	1,7	12,7	29,4	12,5

Litteratur

- Albæk, Karsten (2003): "Optimal adgangsregulering til de videregående uddannelser og elevers valg af fag i gymnasiet", *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 142(2), 206-224.
- Altonij, Joseph (1995): "The Effects of High School Curriculum on Education and Labor Market Outcomes", *The Journal of Human Resources* 30(3), 409-438.
- Ammon (2003): "The international standing of the German Language" i Maurais og Morris (2003).
- Bonnet, Gérard (red.) (2003): *THE ASSESSMENT OF PUPILS' SKILLS IN ENGLISH IN EIGHT EUROPEAN COUNTRIES 2002*.
- Church, Jeffrey og Ian King (1993): "Bilingualism and Network Externalities", *The Canadian Journal of Economics* 26(2), 337-45. Optrykt i Lamberton (2002).
- Chiswick, Barry R. og Paul W. Miller (1995): The endogeneity between Language and Earnings: International Analyses", *Journal of Labor Economics* 13(2), 246-88.
- Chiswick, Barry R. og Paul W. Miller (2002): "Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle", *Journal of Population Economics* 15, 31-57.
- Choi, E. Kwan (2002): "Trade and the adoption of a universal language", *International Review of Economics and Finance* 11, 265-275.
- Crystal, David (2003): *English as a Global Language*, Cambridge University Press.
- Dalby, Andrew (2002) *Language in Danger*, Allan Lane, The Penguin Press, London.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2003): *Engelsk i grundskolen - mål og resultater*. <http://www.eva.dk/>
- Danmarks Evalueringsinstitut (2004): *Ækvivalensvurdering – Bilag 1/2 til Engelsk i gymnasiale uddannelser – Evaluering af engelskfaget på tværs af hhx, htx og stx*. <http://www.eva.dk/>
- David, Paul A. (1985): "Clio and the Economics of QWERTY", *American Economic Review*, 73(2), 332-37.
- EU-kommissionen Eurydice projektet: *Key data on education in Europe - 2002 edition*. <http://www.eurydice.org>
- Fixman, Carol S. (1990): "The Foreign Language Needs of U.S. Based Corporations", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 511, 25-46. Genoptrykt i Lamberton (2002).
- Ginsburgh, Victor, Ignacio Ortuno-Ortin og Shlomo Weber (2004a): *Why Do People Learn Foreign Languages?*, Manuscript.
- Ginsburgh, Victor, Ignacio Ortuno-Ortin og Shlomo Weber (2004b): *Language Disenfranchisement in the European Union*, Manuscript.
- Ginsburgh, Victor, Ignacio Ortuno-Ortin og Shlomo Weber (2004c): *Disenfranchisement in Linguistically Diverse Societies.* The Case of the European Union. Manuscript.
- Grin, François (1992): "Towards a Threshold Theory of Minority Language Survival", *Kyklos*, 45, 69-97.
- Grin, François (2002): *Using Language Economics and Education Economics in Language Education Policy*, Council of Europe, Language Policy Division, Directorate of School, Out-of School and Higher Education.
- Hasner, Birgit (2003): *Om tidligere engelsk og om Europarådets sprogprojekter*, <http://www.fremtidenssprogag.u-net.dk/dokumenter.html>
- Hjorth-Andersen, Chr. (2001): "A Model of Translations", *Journal of Cultural Economics* 25(2), 203-17.
- Hocevar, T. (1975): "Equilibria on linguistic minority markets", *Kyklos* 28, 337-57.
- Höglin, Renée: "Engelska språket som hot och tillgång i Norden", *Temanord* 2002:561.
- INRA (2001): *EUROPEANS AND LANGUAGES - EUROBAROMETER 54 Special*.
- Lamberton, Donald M. (red.): *The Economics of Language*, The International Library of Critical Writings in Economics 150. Edward Elgar Publishing, Inc. Cheltenham UK/Mass. USA.
- Kommissionen for de europæiske fællesskaber (1995): *"På vej til det kognitive samfund"*.
- Kulturministeriet (2002): *Rapport fra Udvalget vedr. Det Danske Bogmarked*.
- Kulturministeriet (2003): *Sprog på spil*. Et udspil til en dansk sprogpolitik. Oplæg fra en intern arbejdsgruppe.
- Lamberton, Donald M. (2002): *The Economics of Language*, The International Library of Critical Writings in Economics, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK.
- Lang, Kevin (1986): "A Language Theory of Discrimination", *The Quarterly Journal of Economics* 101(2), 363-82.
- Lazear, Edward P. (1999): "Culture and Language", *Journal of Political Economy*, 107(6) S95-126.
- Maurais, J. (2003): "Towards a new global linguistic order?" i Maurais og Morris (2003).
- Maurais, J. og M. A. Morris (red.) (2003): *Languages in a Globalizing World*, Cambridge, Cambridge University Press.
- McConnell, Grant D. (2003): *Towards a scientific geostrategy for English* I Maurais og Morris (2003).
- Olsen, Erling (1969): *"Hvor mange kilometer er en sprogrænse?"*, i Festskrift til Carl Iversen, udgivet af Nationaløkonomisk Forening.
- Pool, Jonathan (1991): "The Official Language Problem", *The American Political Science Review* 85(2), 495-514.
- Reeves, Nigel B.R. (1990): "The Foreign Language Needs of U.K. Based Corporations", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 511, 60-73. Genoptrykt i Lamberton (2002).
- Rektorkollegiet (2003): *Sprogpolitik på de danske universiteter. Rapport med anbefalinger*. <http://www.rks.dk/sider/publikationer/publikationer.htm>
- Saiz, Albert and Elena Zoido (2002): "The Returns to Speaking a Second Language", *Working paper 02-16, Federal Reserve Bank of Philadelphia*.
- Saiz, Albert and Elena Zoido (2004): "Curriculum mandates and skills in adulthood: The case of foreign languages", *Economic Letters* 84, 1-8.
- Snow, Marcellus S. (1998): "Economic, statistical, and linguistic factors affecting success on the test of English as a foreign language", *Information Economics and Policy* 10, 159-72., Optrykt i Lamberton (2002).

- Statens offentliga utredningar (2002): "*Handlingsprogram för svenska språket*" Slutbetänkande av Kommittén för svenska språket. SOU 2002:27
- Truchot, Claude (2002): "*Key aspects of the use of English in Europe*", Council of Europe, Language Policy Division, Directorate of School, Out-of School and Higher Education.
- Truchot, Claude (2003): "*Languages and supranationality in Europe: The linguistic influence of the European Union*". i Maurais og Morris (2003).
- Undervisningsministeriet (2003a): Fremtidens sprogfag - vinduer mod en større verden. Fremmedsprog i Danmark - hvorfor og hvordan? Rapport fra arbejdsgruppen om kernefaglighed i fremmedsprogene. *Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie* nr. 5
- Undervisningsministeriet (2003b): "*Tal der taler - Uddannelsesnøgletal 2003*".
- Undervisningsministeriet og Videnskabsministeriet (2004): *Styrket internationalisering af uddannelserne – Redegørelse til Folketinget*.

Sammenfatning af de vigtigste standpunkter.

- ✓ Kulturministeriets betænkning (2003): *Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik* anlægger et meget statisk syn på udviklingen. Det engelske sprogs fremmarch er og vil blive langt markant end angivet. Undervisningsministeriets betænkning (2003a): *Fremtidens sprogfag - vinduer mod en større verden* foretager ingen som helst prioriteringsovervejelser mellem de enkelte sprog.
- ✓ Begge betænkninger er helt uden blik for den erhvervsmæssige betydning af sprogundervisningen. Hvor er erhvervsorganisationerne og økonomi- og erhvervsministeriet henne?
- ✓ Sprogundervisning, især i engelsk, kan betragtes som en normalt rentabel investering, der foretages af millioner verden over, og udlandet lærer sprog som aldrig før, især engelsk.
- ✓ En rationel dansk sprogpolitik må undersøge, hvad der foretages af sprogundervisning i andre lande.
- ✓ Danmark ligger antagelig lidt lavere end de øvrige skandinaviske lande m.h.t. engelskkundskaber. Selv om udlandet har ringere engelskkundskaber, er de skævt fordelt, så der er ganske mange unge udlændinge, der har udmærkede engelskkundskaber. Er det på sigt nok til at varetage Danmarks eksportinteresser?
- ✓ Den danske erhvervsinteresse kan måles med eksporten, og den går primært til engelsk- og tysktalende lande. Andre indikatorer viser ligeledes, at Danmark bør koncentrere sig om engelsk og tysk.
- ✓ Sprogundervisningen i det danske skolesystem giver ikke det sprogberedskab, som man kunne ønske. Specielt er valgfriheden problematisk.
- ✓ Tysk, fransk og svensk er forsvundet fra de højere læreanstalter p.g.a. den indførte valgfrihed.
- ✓ Den kulturelle interesse for fremmedsprog er koncentreret om bøger (og film) på engelsk. Interessen for tysk, fransk, spansk etc. er begrænset til en minoritet.
- ✓ Sprog læres af erhvervsmæssige grunde, og det kan så medføre en kulturel interesse. Den officielle filosofi er, at det er den kulturelle interesse, der trækker læsset.
- ✓ En rationel sprogpolitik må tilrettelægges ud fra en tidshorisont på 20-30 år. I løbet af en generation anvender en 1/3 af danskerne engelsk i arbejdslivet. Dette må forventes at blive til 2/3 i løbet af de næste 20-30 år.
- ✓ Begge ministerielle udvalg medgiver, at danskerne ikke kan leve op til de krav til engelsk, som der vil blive stillet fremover, men der bliver ikke taget handling
- ✓ For den enkelte elev bør der ske en indskrænkning af valgfriheden, så der kun bliver tale om 1 fremmedsprog ud over engelsk.
- ✓ Svensk er totalt negligeret til trods for en klar erhvervsmæssig og kulturel interesse.
- ✓ Undervisningen i det 3' fremmedsprog må stort set betragtes som ressourcespild.
- ✓ Der henstår en stor opgave med at få kortlagt såvel erhvervslivets behov for sprogkundskaber som de faktiske kundskaber i den danske befolkning, så der kan føres en rationel politik.